

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Ústav sociálních studií

Viktimizace obětí domácího násilí a multioborové možnosti pomoci

Diplomová práce

Autor: Bc. Ondřej Valena
Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika
Vedoucí práce: Mgr. Martin Knytl, MCS
Oponent práce: Mgr. et Mgr. Stanislava Svoboda Hoferková,
Ph.D., LL.M.

Zadání diplomové práce

Autor:	Ondřej Valena
Studium:	P17K0346
Studijní program:	N7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Sociální pedagogika
Název diplomové práce:	Viktimizace obětí domácího násilí a multioborové možnosti pomoci
Název diplomové práce AJ:	Victimization of Victims of Domestic Violence and Multidisciplinary Possibilities of Support

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se zabývá tématem viktimizace obětí domácího násilí. Teoretická část vymezuje viktimologii jako kriminální vědu a související viktimmnost a proces viktimizace. Dále charakterizuje domácí násilí, jeho formy, příčiny a specifika obětí domácího násilí. Práce také pojednává o multioborových přístupech v kontextu pomoci a práce s oběťmi domácího násilí. Praktická část odhaluje zkušenosti obětí domácího násilí a možnosti multioborové pomoci a podpory.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. 158 s. ISBN 978-80-262-0582-1.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Domácí násilí: nebezpečné rodinné vztahy ve 21. století*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeňek, s.r.o., 2020. 307 s. ISBN 978-80-7380-806-8.

KRAUS, Blahoslav a HRONCOVÁ, Jolana. *Sociální patologie*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. 325 s. ISBN 978-80-7435-080-1.

ŠVAŘÍČEK, Roman, ŠEĎOVÁ, Klára et. al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. 377 s. ISBN 978-80-262-0644-6.

VÁLKOVÁ, Helena, KUČHTA, Josef, HULMÁKOVÁ, Jana et al. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2019. 585 s. ISBN 978-80-7400-732-3.

Garantující pracoviště: Ústav sociálních studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Martin Knytl, MCS

Oponent: Mgr. et Mgr. Stanislava Svoboda Hoferková, Ph.D., LL.M.

Datum zadání závěrečné práce: 1.2.2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci Viktimizace obětí domácího násilí a multioborové možnosti pomoci vypracoval pod vedením vedoucího práce Mgr. Martina Knytla, MCS samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 3. 1. 2022

Ondřej Valena

Poděkování

Děkuji svému vedoucímu práce Mgr. Martinu Knytlovi, MCS za odborné vedení práce, velmi vstřícný přístup a řadu cenných připomínek.

Anotace

VALENA, Ondřej. *Viktimizace obětí domácího násilí a multioborové možnosti prevence*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2022. 63 s. Diplomová práce.

Diplomová práce se zabývá tématem viktimizace obětí domácího násilí, které představuje jeden ze zásadních aktuálních společenských problémů. Teoretická část vymezuje viktimologii v užším slova smyslu jako samostatný multidisciplinární vědní obor, který se vyčlenil z kriminologie, a související viktimnost a proces viktimizace se zvláštním důrazem na oblast domácího násilí. V práci je nejprve stručně přiblížena problematika obětí, viktimizace a viktimologického zkoumání. Další kapitoly jsou posléze věnovány výlučně fenoménu domácího násilí, zejména jeho formám, příčinám, jednotlivým typům obětí a výskytu na území České republiky. Práce pojednává i o multioborových přístupech v kontextu pomoci a práce s osobami ohroženými domácím násilím. Poslední část zahrnuje i vlastní empirické šetření realizované kvalitativní metodou, které zjišťuje zkušenosti obětí domácího násilí. V závěru práce jsou shrnuta zjištěná data, která jsou dále analyzována a interpretována.

Klíčová slova: viktimologie, domácí násilí, pomoc

Annotation

VALENA, Ondřej. *Victimization of Victims of Domestic Violence and Multidisciplinary Possibilities of Support*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2022. 63 pp. Diploma Thesis.

The diploma thesis deals with the topic of victimization of people affected by domestic violence, which is one of the major current social problems. The theoretical part defines victimology in the narrower sense as a separate multidisciplinary discipline, which has separated from criminology, and related topics of victimity and victimization process with special emphasis on domestic violence. The thesis first briefly approaches the issues of victim, victimization, and victim research. The next chapters are devoted exclusively to the phenomenon of domestic violence, especially its forms, causes, individual types of victims and occurrence in the Czech Republic. The thesis also deals with multi-sectoral approaches in the context of helping and working with people at risk of domestic violence. The last, practical part also includes authors own empirical survey carried out using a qualitative method, which examines the experiences of victims of domestic violence. The last part of the work summarizes the research data, which are further analysed and interpreted.

Keywords: Victimology, Domestic Violence, Support

Prohlášení

Prohlašuji, že diplomová práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2017 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum:

Podpis studenta:

Obsah

Úvod	9
1 Pojetí viktimologie a viktimizace	11
1.1 Viktimologie jako kriminální věda	11
1.2 Oběť a viktimnost	12
1.3 Proces viktimizace	14
1.4 Viktimologické možnosti zkoumání a jejich limity	17
1.5 Výskyt domácího násilí na území České republiky	19
1.6 Obecná typologie obětí trestných činů	23
2 Domácí násilí, jeho formy a příčiny	26
2.1 Vymezení domácího násilí a příbuzných jevů	26
2.2 Formy domácího násilí	28
2.3 Příčiny a mýty o domácím násilí	29
3 Specifika obětí domácího násilí	32
3.1 Typologie obětí domácího násilí	33
3.2 Muži jako pachatelé domácího násilí	34
3.3 Vybrané skupiny obětí domácího násilí	36
4 Multidisciplinarita v práci s oběťmi domácího násilí	37
4.1 Aktuální trendy a nedostatky v oblasti pomoci obětem	38
4.2 Institucionální podpora při řešení domácího násilí	39
5 Výzkumné šetření zaměřené na oběti domácího násilí	44
5.1 Cíl výzkumného šetření a výzkumné otázky	44
5.2 Výzkumná strategie a technika sběru dat	46
5.3 Charakteristika výzkumného souboru	48
5.4 Analýza a interpretace dat	49
5.5 Shrnutí výzkumného šetření	54
Závěr	58
Seznam použitých zdrojů	60
Přílohy	

Úvod

Diplomová práce na téma Viktimizace obětí domácího násilí a multioborové možnosti pomoci si klade za cíl analyzovat problematiku obětí se zvláštním důrazem na oběť domácího násilí. Za tímto účelem autor v teoretické části stručně vymezuje pojem oběť, viktimologie, viktimizace a dále se blíže zaměřuje na otázku obětí domácího násilí a s ní související relevantní aspekty. Navazující praktická část obsahuje vlastní empirické šetření realizované kvalitativní metodou, které zjišťuje zkušenosti obětí domácího násilí.

Práce pojednává o významném celospolečenském problému, jehož řešení je vzhledem ke skrytosti domácího násilí a s ohledem na intimní povahu vztahů, v nichž se odehrává, velmi problematické. I v České republice je patrný celosvětový trend posilování postavení a práv obětí. Tyto snahy vyústily v přijetí zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů. Cílem této právní úpravy bylo zlepšit situaci obětí.

Vycházeno je zde z vybraných odborných publikací zabývajících se problematikou domácího násilí, dále pak z dokumentů Úřadu vlády ČR, informací zveřejněných na webových stránkách Policie České republiky, jednotlivých nevládních (neziskových) organizací zabývajících se prevencí domácího násilí a z relevantních zákonů. Mezi hlavní inspirační zdroje při zpracování tématu lze jmenovat např. publikaci Domácí násilí z pohledu žen a dětí – Právní stav k 1.1. 2016 od autorek Jiřiny Voňkové a Ivany Spoustové. Tato odborná publikace poskytuje vhled do problematiky domácího násilí z pohledu teoretického, praxe i možností prevence. Autorky zde mj. shrnuly právní úpravu na úseku domácího násilí a zhodnotily dosavadní aktivity státních i nestátních subjektů v oblasti prevence. Knihu mohou využít např. sociální pedagogové nebo policisté ke zvyšování své odbornosti – specializaci v této problematice. Oproti citované publikaci však tato diplomová práce přináší souhrnné zpracování problematiky obětí jak v obecné rovině, tak v rovině domácího násilí, a to v souvislosti s možnostmi ochrany z pohledu různých pomocných odvětví. V neposlední řadě tato diplomová práce vychází i z vlastního empirického šetření, jehož výsledky jsou v práci analyzovány a interpretovány.

Práce vznikala na základě logických metod vědecké práce, především analýzou dostupných zdrojů zabývajících se problematikou obětí trestných činů, a zejména pak osobám ohroženým domácím násilím. Praktická část byla zpracována na základě

empirického šetření realizovaného kvalitativní metodou. Data jsou shromažďována na základě individuálních polostrukturovaných rozhovorů.

Cílem praktické části diplomové práce je blíže specifikovat jednání a prožívání obětí domácího násilí při vyhledávání pomoci a podpory, a na základě toho poukázat na případné nedostatky a navrhnout zlepšení ze strany poskytovatelů pomoci a podpory. Diplomová práce odpovídá na hlavní výzkumnou otázku: „Jaké jsou vzorce jednání a způsoby vyhledávání pomoci a podpory u žen, které se staly oběťmi domácího násilí?“

Text je členěn do kapitol a podkapitol. První kapitola si klade za cíl uvedení do tématu skrze přiblížení viktimologie jako kriminální vědy v užším slova smyslu jako samostatného multidisciplinárního vědního oboru, který se vyčlenil z kriminologie, a dále skrze přiblížení pojmu oběti a viktimnosti včetně obecné typologie obětí trestných činů, procesu viktimizace a problematiky výzkumů v oblasti viktimologie. První kapitola též stručně pojednává o výskytu domácího násilí na území České republiky. Další kapitoly jsou již zaměřeny výlučně na problematiku domácího násilí. Druhá kapitola se věnuje jeho formám a příčinám, třetí kapitola navazuje zvláštními specifiky obětí domácího násilí, kterými se odlišují od ostatních obětí trestných činů. Čtvrtá kapitola dále analyzuje možnosti řešení domácího násilí z pohledu různých pomocných profesí a současně hodnotí jejich vzájemnou spolupráci. Konečně pátá kapitola obsahuje vlastní výzkumné šetření zaměřené na oběti domácího násilí, které odpovídá na výše uvedené výzkumné otázky.

Ačkoliv tato práce představuje ucelený vhled do problematiky obětí se zaměřením na ženy jako osobu ohroženou domácím násilím, vzhledem k omezenému rozsahu tím však nejsou zdaleka vyčerpána témata vhodná k dalšímu zkoumání. Do budoucna se tak nabízí ke zpracování podrobnější rozbor možnosti práce s násilnými osobami, a s tím související efektivita probačních programů.

1 Pojetí viktimologie a viktimizace

Na viktimologii (latinsky *victima* – *oběť*) lze nahlížet dvojitým způsobem, přičemž mezi autory nepanuje jednotné stanovisko. V **užším pojetí** ji lze chápat jako samostatný multidisciplinární vědní obor, který se vyčlenil z kriminologie a jejím předmětem zkoumání jsou poznatky o obětech trestných činů. Válková et al. viktimologii podrobněji popisují jako obor „... zabývající se obětí a jejími bio-sociálními a psychologickými charakteristikami, procesy viktimizace, vztahy mezi obětí a pachatelem, rolí oběti v průběhu vyšetřování a soudního projednávání trestného činu, pomocí oběti, včetně jejího odškodnění a rehabilitace a v neposlední řadě i prevencí viktimizace.“ (Válková et al., 2019, s. 168; srov. Novotný, Zapletal et al., 2008; Staňková et al., 2014; Zoubková et al., 2011)

Vedle toho, v **širším pojetí**, lze na viktimologii nahlížet jako na samostatnou sociální vědu interdisciplinárního charakteru, která se věnuje např. obětem válek, rasového pronásledování, politického útlaku, a dokonce i přírodních pohrom a katastrof. (Novotný, Zapletal et al., 2008) Za hlavního představitele tohoto výkladu je pokládán izraelský advokát Benjamin Mendelson. Tento nesoulad odborníků v rámci zařazení viktimologie mezi další vědní obory je podle Velikovské (2016) způsoben výše zmíněným interdisciplinárním charakterem a široce obsáhlým předmětem zájmu.

S ohledem na úzce specifikovaný předmět této práce následující text vychází z užšího pojetí viktimologie, a proto pojem *oběť* používá výlučně ve smyslu definice zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o obětech“), tedy pouze jako oběť trestného činu.

1.1 Viktimologie jako kriminální věda

Viktimologie jako vědní obor se začala vyvíjet v 50. letech 20. století, a to na popud právníků, psychologů, kriminologů a dalších odborníků, jako reakce na holocaust a jiné zločiny spojené s druhou světovou válkou. Důvodem byla snaha, aby se změnilo jednání s oběťmi v době spáchání trestného činu, a zároveň zajištění jejich práv z hlediska psychologického a právního (Čírtková et al., 2007). V kriminologii samotné začalo panovat takové přesvědčení, že je zapotřebí věnovat pozornost nejenom pachateli, který byl do té doby centrálním bodem výzkumného zájmu, ale též i opačné straně, tj. oběti. (Gřivna et al., 2014)

Použití termínu *viktimologie* je v odborné literatuře poprvé zmíněno až v práci amerického psychiatra Frederica Werthama (1949). Za zakladatele této vědy je však považován německý kriminolog a badatel na poli viktimologických výzkumů Hans von Hentig (*The Criminal and his Victim*, 1948), který se jako jeden z prvních zaměřil na studium a popis charakteristik obětí zločinu s cílem vytvořit jejich vědecky podloženou, trestně-politicky smysluplnou typologii. (Válková et al., 2019) Von Hentig byl přesvědčen, že zkoumáním sociálních a psychologických charakteristik obětí se dozvíme, kteří jedinci jsou k viktimizaci náchylnější, a kteří méně.

Novým relativně samostatným oborem je **kriminalistická viktimologie**, která zkoumá oběť jako průvodce a nositele stop trestného činu. Voňková a Spoustová k tomu uvádějí, že kriminalistická viktimologie „... *na základě vztahu oběti k pachateli vypracovává postupy usvědčení pachatele, zabývá se i rolí oběti při oznamování trestné činnosti a postavením oběti v jednotlivých fázích trestního řízení.*“ (Voňková, Spoustová, 2016, s. 48) Novotný et al. (2008) mezi výše uvedený výčet předmětů kriminalistické viktimologie dále uvádí např. výslech svědků-poškozených anebo spolupráci oběti při rekognici, rekonstrukci trestného činu a při vyšetřovacím pokusu. Získané viktimologické poznatky jsou využívány především pro potřebu aplikační praxe policejních orgánů (Válková et al., 2019; srov. Novotný et al., 2008).

1.2 Oběť a viktimnost

Ačkoliv zločin může být spáchán na jakémkoliv člověku, empirická data naznačují, že u některých jedinců je pravděpodobnost, že se stanou obětí trestného činu, vyšší. Viktimologie pro tento jev používá pojem **viktimnost** (ang. *victimity*). V zahraniční literatuře se někdy ve stejném smyslu hovoří o **náchylnosti k viktimizaci** (srov. např. Zedner, 1994). Autoři Zoubková et al. (2011) charakterizují pojem *viktimnost* jako vyjádření stupně pravděpodobného rizika, že se jedinec nebo určitá sociální skupina stane obětí trestného činu, přičemž pravděpodobnost takového rizika je závislá na vícero faktorech, konkrétně na věku oběti, její profesi či zaměstnání, handicapu fyzickém i psychickém, sociálním zařazení až po sociální vyloučení apod. V tomto směru byly provedeny výzkumy, na něž odkazují např. autorky Voňková, Spoustová, když ve své publikaci uvádí, že „výzkumy viktimnosti poukázaly na provázanost mezi:

- *viktimností a rodem* – jde o trestné činy, jejichž oběti jsou převážně ženy;
- *viktimností a profesí* (policisté, taxikáři, ...);

- *viktinností a věkem* (mladší generace do 30 let);
- *viktinností a psychickými vlastnostmi* (zvýšená agresivita, submisivita, lehkomyšlnost, důvěřivost);
- *viktinností a příslušnosti k minoritám* (rasově motivované trestné činy);
- *viktinností a mentální retardaci.* “ (Voňková, Spoustová, 2016, s. 49)

Kromě toho vyšší potenciál být obětí mívají osoby odlišující se svým chováním (např. homosexuálové), ale i alkoholici či narkomani, a dále i osoby, které mají úzké vazby na podsvětí (tzn. různé kriminální živly, prostitutky, pasáci nebo členové gangů, kteří jsou často vystaveni útokům svých společníků či konkurentů) (Novotný et al., 2008). S výše uvedeným zároveň úzce souvisí skutečnost, že ve skupině úmyslných trestných činů proti životu a zdraví jsou zvýšeně viktinní osoby v určitém vrchnostensky autoritativním postavení, konkrétně policisté, hlídači, vězeňský personál, průvodčí apod. V souvislosti s viktinností je vhodné zmínit tzv. **viktinnogenní situace**. S jistými místy a časovými úseky se totiž pojí vyšší riziko ohrožení. Pokud jedinec navštěvuje tato místa a nevyhýbá se inkriminovanému času, tak se u něho zvyšuje pravděpodobnost toho, že se ocitne v roli oběti nějakého trestného činu (Čírtková, 2004).

Na tomto místě je třeba doplnit, že odborná kriminologická a viktinnologická literatura používá také pojem tzv. potenciální oběť nebo **viktinnogenní potenciál**. Svým obsahem se však tyto výrazy překrývají s výše popsaným odborným termínem viktinnosti.

Vymezení oběti z hlediska českého právního řádu

Jak již bylo uvedeno, tato práce vychází z pojmu *oběti* tak, jak je definována v zákonu o obětech. Tento právní předpis vymezuje oběť v ustanovení § 2 odst. 2 následovně: „*Obětí se rozumí fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil.*“ Zákon o obětech dále některým obětem přiznává zvláštní označení tzv. **zvlášť zranitelné oběti** (§ 2 odst. 4 zákona o obětech), což se posléze odráží v právních vztazích vyplývajících z tohoto zákona. Takovou zvláštně postavenou obětí je mj. dítě nebo osoba, která je vysokého věku nebo je postižena fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem nebo smyslovým poškozením, pokud tyto skutečnosti mohou vzhledem k okolnostem případu a poměrům této osoby bránit jejímu plnému a účelnému uplatnění ve společnosti ve srovnání

s jejími ostatními členy, a konečně i oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, trestného činu, který zahrnoval nátlak, násilí či pohrůžku násilím, trestného činu spáchaného pro příslušnost k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo oběť trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny, jestliže je v konkrétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy zejména s ohledem na její věk, pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, schopnost vyjadřovat se, životní situaci, v níž se nachází, nebo s ohledem na vztah k osobě podezřelé ze spáchání trestného činu nebo závislost na ní.

Na okraj je též vhodné poznamenat, že zákon o obětech pracuje i s pojmem tzv. **druhotné újmy** (§ 2 odst. 5 zákona o obětech), kterou „... *se pro účely tohoto zákona rozumí újma, která nebyla oběti způsobena trestným činem, ale vznikla v důsledku přístupu Policie České republiky, orgánů činných v trestním řízení a dalších orgánů veřejné moci, poskytovatelů zdravotních služeb, subjektů zapsaných v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, znalců, tlumočnicků, obhájců a sdělovacích prostředků k ní.*“

Tato práce se v dalších kapitolách zaměřuje na oběti domácího násilí. Ačkoliv v zákoně není stanovena legální definice domácího násilí, obsahově toto jednání pokrývá skutková podstata trestného činu **týrání osoby žijící ve společném obydlí**, která je uvedena v ustanovení § 199 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, následovně: „*Kdo týrá osobu blízkou nebo jinou osobu žijící s ním ve společném obydlí, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až čtyři léta.*“ Uvedená trestní sazba se posléze mění v závislosti na naplnění některé ze zvláštních skutkových podstat uvedených v následujících odstavcích posledně jmenovaného ustanovení.

1.3 Proces viktimizace

Ve viktimologii se rozlišuje potenciální oběť a oběť reálná. Samotný **proces, kdy se z potenciální oběti stává oběť reálná**, je označován jako *viktimizace*. (Válková et al., 2019) V tomto směru viktimologie zkoumá tři speciální aspekty viktimizace, a to **chování oběti, vztah oběti a pachatele** a konečně **míru viktimizace**.

Dominantní roli v tomto procesu sehrává pachatel, nicméně viktimizace je značně ovlivňována i samotnou obětí. (Novotný et al., 2008) Případy, kdy oběť vůbec nezasáhne

do procesu viktimizace, jsou spíše výjimkou. Oběť zpravidla ovlivňuje povahu a intenzitu újmy, která činem vznikne. Svým chováním může na pachatele působit stimulačně, a to v tom smyslu, že útok vyvolá, příp. vystupňuje. Některé aktivity proto lze označit za provokaci. Jde především o případy, kdy oběť pachatele např. urazí, nadává mu nebo se mu posmívá, a v reakci na to je fyzicky napadena a zraněna. Provokující podněty, byť i zdánlivě bezvýznamné, se mohou kumulovat a po překročení kritické meze vyústit do krizové situace. Typickým příkladem jsou tzv. tyraní rodin (např. manželé alkoholici), kteří jsou po nesčetných drobných konfliktech zavražděni manželkou. Může však jít i o jiné stimuly vyvolané obětí. Některé oběti své viktimizaci přispějí vlastním nezákonným jednáním nebo přímo trestnou činností (např. tzv. „vyřizování si účtů“ mezi konkurenčními gangy, které může vést až k vraždám). (Gřivna et al., 2014) Nemalá část obětí však přispěje ke své viktimizaci i svou neopatrností a lehkomyšlností. Jako příklad lze uvést: neuzamčení auta, vpuštění cizích nedůvěryhodných osob k sobě do bytu, cestování autostopem v noci apod. K vyjádření podílu oběti na její viktimizaci Novotný et al. (2004) používají termín „vina oběti“ nebo „zavinění oběti“. Nejde však o termín právní a jeho obsah nemá nic společného s trestněprávním pojmem *zavinění*.

V ostatních situacích oběť nemá na iniciaci útoku žádný podíl a ani se jinak nepodílí na své viktimizaci (Gřivna et al., 2014). Přesto není výjimečné, že se mnoho pachatelů snaží v pozdějším trestním stíhání při své obhajobě očernit oběť a svalit na ní odpovědnost za čin. Tento jev je častý zejména u násilných a sexuálních deliktů.

Za povšimnutí stojí také skutečnost, že mezi obětí a pachatelem poměrně často existuje předchozí vztah, který ovlivňuje proces viktimizace. Dle Novotného et al. (2004) mají význam jak vztahy objektivní (např. bydlí v sousedství, pracují na stejném pracovišti), tak vztahy subjektivní (např. milenci, obchodní partneři). Obsah tohoto vztahu může figurovat v některých případech i jako motiv trestného činu, např. nefunkční manželství přeroste v nenávist a ve vraždu.

Viktimologie zkoumá též kvalitativní údaje o počtu obětí, což umožňuje sledovat dynamiku tohoto jevu v historickém vývoji a v mezinárodním srovnání. K tomu slouží tzv. **index viktimizace**. Z různých možných výpočtů příslušného koeficientu se nejčastěji jako index viktimizace používá procentní vyjádření udávající počet obětí na 100 obyvatel na vymezeném území za zvolené časové období. Nejčastěji jsou sledovány jednoleté nebo pětileté intervaly, přičemž indexy viktimizace se udávají buď vcelku pro veškerou kriminalitu, nebo pro jednotlivé trestné činy. Při analýze dat je potřeba přihlídnout k tomu, že jedna a tatáž osoba se může ve sledovaném období stát obětí

opakovaně. (Válková et al., 2019) Viktimologickému výzkumu, metodám, limitům a aktuálním trendům se blíže věnuje podkapitola 1.4 Viktimologie ve výzkumech.

Viktimizace primární, sekundární a terciární

Proces viktimizace začíná útokem na oběť a dále pokračuje i poté, co útok skončí. Újma způsobená oběti a další zraňující skutečnosti se tak zpravidla v čase kumulují. Viktimizace má tedy svoji dynamiku a přesahuje bezprostřední následky spáchaného trestného činu. (Voňková, Spoustová, 2016)

Samotný trestný čin způsobuje **viktimizaci primární**. Jedná se o újmu způsobenou kriminálním jednáním pachatele, přičemž *primární* zde vyjadřuje újmu způsobenou oběti v bezprostřední souvislosti s konkrétním trestným činem (Válková et al., 2019). Primární újmu neboli tzv. primární rány lze podle Čírtkové a Vitoušové et al. (2007) rozlišit na fyzické, finanční a emocionální. V souvislosti s primární viktimizací je třeba zkoumat reakce oběti na delikt, a to včetně jakýchkoli změn, které se projeví v psychické rovině.

Oběť dále v rámci trestního řízení může za splnění zákonných předpokladů získat status osoby poškozené, s čímž je mj. spojena řada práv a povinností. V tomto kontextu může ovšem docházet k **viktimizaci sekundární**, které se v průběhu řízení dopouští sociální okolí oběti, ať vědomě či nevědomě. Může jít např. o nepřiměřené zveřejňování údajů o trestném činu v médiích nebo zavržení, oběti ze strany rodiny a přátel. Na sekundární viktimizaci mohou mít zároveň podíl orgány činné v trestním řízení nepostupují-li v rámci své pravomoci s náležitou citlivostí. Během řízení vznikají tzv. sekundární rány, které charakterizují pocity nespravedlnosti, nedůstojnosti a izolace (Čírtková, Vitoušová et al., 2007). Sekundární viktimizace je typická zejména u sexuálních deliktů a obavy ze sekundární viktimizace jsou dokonce jedním z klíčových důvodů neoznámení (především) trestného činu znásilnění. (Válková et al., 2019)

Zatímco prvotní viktimizaci způsobené bezprostředně trestným činem se společnost snaží dlouhodobě zabraňovat různými přístupy zejm. pomocí trestních zákonů, ochrana před sekundární viktimizací se začala prosazovat až v souvislosti se vznikem viktimologie. Snaha předcházet druhotné viktimizaci vyústila v přijetí zákona o obětech. Spolu s tím byl do trestního řádu zakotven institut předběžných opatření, jež významně přispívá k ochraně oběti před sekundární viktimizací ze strany pachatele. Samotný zákon o obětech upravuje např. zacházení s obětí během výslechu. Tento právní předpis však není způsobilý předcházet sekundární viktimizaci ze strany nejbližšího okolí oběti

trestného činu, neboť tuto oblast nereguluje. Jak k tomu uvádí Staňková et al. (2014), je totiž odpovědností jednotlivých rodin a komunit, jak se k oběti zachovají. Sekundární viktimizaci se společnost snaží předcházet prostřednictvím tzv. sociální prevence (Staňková et al., 2014).

Viktimologie konečně pracuje i s pojmem **terciární** viktimizace. Ta nastává, nemůže-li se oběť vyrovnat s traumatizujícím zážitkem. Je velmi častá u obětí domácího násilí, neboť tyto osoby mají zpravidla potíže přijmout to, čeho se na nich dopustil jejich blízký a tento stav je doprovázen pocitem viny a výrazně sníženým sebevědomím. Nezřídka oběti nejsou schopny pokračovat v kariéře a v důsledku terciární viktimizace mění svůj životní styl.

1.4 Viktimologické možnosti zkoumání a jejich limity

Hlavní metodou viktimologického výzkumu jsou **anonymní dotazníková šetření obětí**, a na ně navazující **výzkumy chování obyvatelstva** žijícího v určité lokalitě (Válková et al., 2019). Pomocí těchto výzkumů je možné zjistit např. četnost podávání trestních oznámení a další způsoby, jak se osoby chrání, a jak obecně reagují na kriminalitu. Zjištěné výsledky zároveň nabízejí poznatky o rozsahu a struktuře latentní kriminality. Výzkumy jsou uskutečňovány na všech úrovních:

- a) **místní** – tyto jsou primárně zaměřené na získávání takových poznatků, které lze bezprostředně využít k přijímání preventivních opatření na lokální úrovni,
- b) **národní** – probíhají ve vyspělých zemích západní Evropy, avšak první takový výzkum byl proveden v 60. letech v USA, přičemž se jednalo se o prvé šetření tohoto typu s cílem odhalit rozsah latentní kriminality (National Crime Victimization Surveys/NCVSs),
- c) **mezinárodní** – jedná se o opakovaně prováděné, komparativně koncipované výzkumy týkající se obětí (International Crime Victims Surveys/ICVS), které se uskutečnily poprvé v roce 1989. Z důvodu optimální srovnatelnosti získaných dat je používána jednotná metodologie (standardizovaný dotazník). Intenzita viktimizace je zjišťována navzdory odlišným právním úpravám jen z takových trestných činů, u kterých lze provést komparaci získaných dat. (Válková et al., 2019, s. 175)

Přes jisté výhrady se odborná literatura shoduje na důležitosti prováděných výzkumů. Např. Sparks et al. (1997 in Roubalová et al., 2019, s. 13), k tomu uvádí následující: „*Podstatou viktimizačních výzkumů je tedy zkoumání kriminality z pohledu potenciálních nebo skutečných obětí. Jejich přínos spočívá zejména v tom, že navzdory svým specifickým limitům (...), můžou poskytnout široké spektrum informací o kriminalitě a jejím vývoji, nezatížených nedostatky oficiálních dat.*“ Na zmíněné limity upozorňuje např. Štefunková (2013), když připomíná, že informace, které získáme z výzkumu od respondentů, odrážejí vždy pouze subjektivní hodnocení, a nelze je tedy pokládat za alternativu oficiálních statistických údajů. Současně ovšem přiznává, že nám tyto výsledky umožňují zkoumat kriminalitu v širších souvislostech. Získané viktimologické poznatky z těchto výzkumů s celkovým kriminologickým poznáním posléze ovlivňují další vývoj i v oblasti trestněprávní legislativy, a to s cílem zlepšit především postavení oběti v trestním procesu. (Válková et al., 2019)

Na tomto místě je ovšem vhodné věnovat větší pozornost i konkrétním výhradám, jež jsou v odborné literatuře uváděny ve vztahu k výzkumům. Jak uvádí Štefunková (2013), některé metodologické problémy jsou společné s ostatními typy průzkumů, zároveň ale tímto typem šetření vznikají problémy specifické. Pokud jde o problémy, s nimiž se potýkají snad všechny druhy výzkumů, jde v první řadě o **nedostatečnou reprezentativu výzkumného souboru**. I přes to, že výzkumný soubor je dostatečně veliký, výsledky nemusí přesně odpovídat tomu, co bychom zjistili, kdyby do výzkumu byla zapojena celá populace. (Roubalová et al., 2019) Dalším problémem je to, že nejsou pokryté všechny věkové kategorie, přičemž většinou mezi respondenty chybí právě nejohroženější skupina dětských obětí mladších 15 let (Válková et al., 2019). Autoři Roubalová et al. (2019) ještě dodávají, že do výzkumů nejsou zařazeny osoby, které nežijí v domácnostech (např. bezdomovci, osoby ve výkonu trestu, uživatelé drog atd.), přitom právě tyto lidé mohou mít s viktimizací bohaté zkušenosti.

Specifické problémy prováděných výzkumů souvisí s trestněprávním aspektem věci. Podle Roubalové et al. (2019) jde především o to, že výzkumy viktimizace **nelze použít pro zkoumání všech druhů kriminality**. Lze totiž zaznamenat pouze takové incidenty, které jsou definované a zároveň subjektivně obětí pocíťované jako trestný čin. Proto se typy výzkumů nejlépe využijí u takových trestných činů, jako jsou např. krádež, loupež, vloupání atd. Naopak o poznání hůře se zkoumají citlivá témata, jako jsou například incidenty domácího násilí nebo sexuálně motivovaná

trestná činnost. Už vůbec pak nelze zachytit závažné trestné činy, jako jsou vražda, hospodářská, organizovaná, environmentální, drogová kriminalita a veškerá trestná činnost páchaná vůči organizacím (právnickým osobám) (Roubalová et al., 2019). Podle Válkové et al. (2019) mohou být výzkumy dále **zkresleny nepřesnými, zavádějícími nebo dokonce úmyslně nepravdivými výpověďmi respondentů**. Mnozí se mohou v anonymně prováděném šetření prohlásit za oběť zločinu i v případě, kdy se jí nestali. Roubalová et al. (2019) dále upozorňují na fakt, že **v dotaznících se nelze ptát na přesné znění skutkové podstaty konkrétního trestného činu**. Je tedy možné, že čin popsáný v dotazníku ve skutečnosti nenaplnuje všechny znaky trestného činu. V důsledku toho dochází k nepřesné interpretaci, a tudíž i k chybným závěrům. Jako poslední bod lze uvést, že na výsledky má významný vliv i **kvalita sběru dat a práce tazatelů**. Je proto potřeba, aby všichni tazatelé byli patřičně proškoleni a aby se používaly kvalitní výzkumné nástroje (Roubalová et al., 2019).

1.5 Výskyt domácího násilí na území České republiky

Výskyt domácího násilí na území České republiky lze mapovat jednak pomocí výzkumů a jednak prostřednictvím statistik organizací činných v oblasti domácího násilí. Na podzim roku 2017 byla autory Roubalovou et al. provedena viktimizační studie, v níž byla zkoumána míra viktimizace obyvatel České republiky. Výzkum byl zaměřen na oběti konkrétních trestných činů, a tím i získání komplementárního zdroje informací o rozsahu kriminality v České republice včetně její latentní části. Pro úplnost je třeba uvést, že do finálního zpracování bylo použito 3 328 rozhovorů. (Roubalová et al., 2019)

Pro účely této práce jsou využity pouze výsledky „viktimizačního screeneru“ v oblasti domácího násilí. Tazatelé podávaly osobám otázku v následujícím znění: *„Došlo během posledních 3 let k tomu, že by Vám člen Vaší domácnosti opakovaně fyzicky, nebo psychicky ubližoval, vzbuzoval tím ve Vás strach a měl/a jste pocit, že se nemůžete bránit?“* (Roubalová et al., 2019) Z dotazovaných informantů pozitivně odpovědělo celkem 88 z nich, tzn. že k případům domácího násilí došlo v 3 % vzorku. Nejčastěji se přitom oběťmi staly ženy, a to v poměru 7:3 v porovnání s muži. Dále Roubalová et al. uvádějí, že mezi oběťmi se nacházely spíše mladší ročníky, ženy v domácnosti (více než 8 % žen v domácnosti uvedlo, že se staly obětí domácího násilí) či na mateřské dovolené, a konečně i lidé ze špatně materiálně zajištěných domácností. (Roubalová et al., 2019)

Domácí násilí může nabývat různých forem. Podle zjištění výše uvedené viktimizační studie má hrubé zacházení nejčastěji podobu ponižování a vyhrožování. Časté bylo i jiné psychické týrání, bití, ale i zákaz volného pohybu ze strany útočníka. Výjimkou nebylo ani odepírání financí a vynucování sexuálních aktivit. Je však překvapivé, že pouze polovina viktimizovaných osob pocívala důsledkem domácího násilí nějakou újmu. Přitom se jednalo o fyzická poranění, ztrátu důvěry oběti vůči pachateli, psychické a profesní problémy, strach, ale i zvýšený stres. Bylo též zaznamenáno, že jako významný faktor působí i přítomnost návykových látek u pachatele v době útoku. Téměř polovina obětí se domnívala, že pachatel byl v době útoku pod vlivem alkoholu či jiných návykových látek. Zároveň sedm obětí uvedlo přítomnost návykové látky ve vlastním těle v době útoku. (Roubalová et al., 2019)

Jedna z kapitol viktimizační studie se zabývá spoluprací obětí s policií, neboť jedním z hlavních důvodů provádění těchto výzkumů byla snaha postihnout míru latence u jednotlivých druhů deliktů. V otázce, zda u obětí došlo k nahlášení domácího násilí na policii, odpovědělo kladně pouze 17 % informantů. (Roubalová et al., 2019) Je tedy zcela evidentní, že činy proti osobní integritě jsou hlášeny pouze v naprosté menšině případů. Nejčastějším důvodem nekontaktování policie v případě domácího násilí je především strach a blízký vztah s pachatelem (Roubalová et al., 2019). Zajímavá je též informace, že k následnému vykazání násilného partnera ze společného obydlí došlo v 6 z 15 případů.

Pokud jde o hodnocení přístupu policie k oběti domácího násilí, byly zaznamenány veskrze výrazně pozitivnější výsledky než v případě spolupráce oběti s policií v souvislosti se sexuálními trestnými činy. Nejvíce byla oceňována aktivita a milý přístup policistů. Podle Roubalové et al. k tomuto výsledku přispěl i fakt, že se této problematice v poslední době věnovalo značné pozornosti. Jisté nedostatky jsou ovšem spatřovány v praktických aspektech, jako je míra obeznámenosti o možnostech řešení, a na to navazující nedostatečné informování obětí o dalším možném postupu a také odborná erudice úředních osob. Z výzkumu dále vyplývá, že zejména u citlivých deliktů mají policejní komunikační strategie jisté mezery a poškození jsou s přístupem policie méně spokojeni. (Roubalová et al., 2019) V této souvislosti je však třeba vzít též na zřetel, že vypovídající vzorek informantů byl velmi omezený, neboť policii hodnotilo pouze 15 obětí domácího násilí, a proto nelze o nedostatku odborné erudice a informování obětí dělat plnohodnotné závěry.

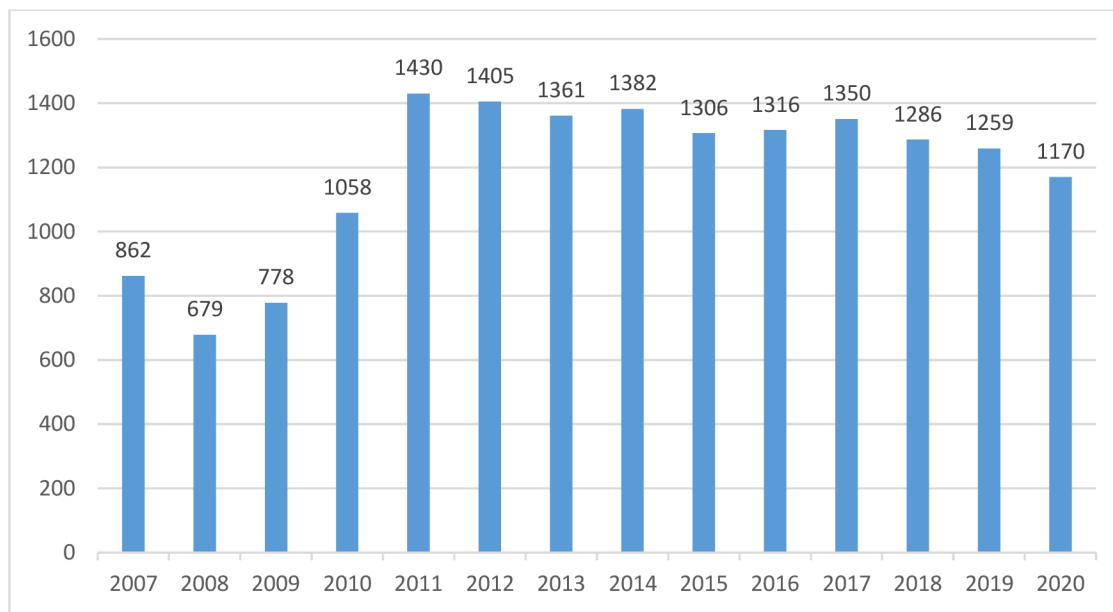
Informanti, kteří uvedli, že se v daném období stali oběťmi domácího násilí, byli dále dotazováni, zda v souvislosti s řešením svého případu využili služeb organizace specializované na pomoc obětem trestné činnosti či právníka poskytujícího poradenství a zastupování obětí v rámci své profesní činnosti. Z výzkumu je patrné, že odbornou pomoc vyhledala pouze zanedbatelná část poškozených. Z výsledků výzkumu vyplývá, že až 82 % poškozených nevyužilo žádné odborné pomoci. Více jak třetina dotázaných uvedla, že nepotřebovala vyhledat odbornou pomoc, a to s odůvodněním „nemyslím, že by mi mohli nějak pomoci“. Další frekventované odpovědi byly „žádnou organizaci/právníka jsem neznal/a“ a „nic takového není v mém okolí dostupné“. Za povšimnutí stojí také část odpovědí „nemůžu si to finančně dovolit“, což značí nedostatečný přehled o institucích a bezplatnosti takovýchto služeb. (Roubalová et al., 2019) Zdá se tedy, že oběti nemají velkou důvěru v odbornost pomoci, dalším vysvětlením by však mohla být i neznalost možností pomoci, anebo skutečnost, že efektivní pomoc získají z jiných zdrojů. Pokud už odborné pomoci bylo využito, jednalo se spíše o služby právníka než specializovaných organizací. Informanti se o službách pomocných profesí dozvěděli zejména od policie, kromě toho však čerpali informace z internetu a v šesti případech z patnácti doporučil poskytovatele služeb někdo z rodiny či známých. (Roubalová et al., 2019)

Výsledky výzkumu poukázaly na nedostatečné využívání systému pomoci ze strany viktimizovaných obětí. Oběti mají často pocit, že odbornou pomoc nepotřebují, přitom právě tato pomoc a podpora by mohla zmírnit široké spektrum následků viktimizace.

Druhá část této podkapitoly vychází ze statistik Policie ČR a dalších organizací na úseku ochrany před domácím násilím. Oficiální policejní statistiky ukazují spíše informace o práci policie než o skutečném stavu trestné činnosti (Šefunková, 2013). Ze samotných policejních statistik se proto například nedozvíme, zda je zvýšení počtu registrovaných trestných činů důsledkem skutečně rostoucí kriminality, nebo zda je to zapříčiněno jinými faktory, jako např. intenzivnější policejní prací, aktivnějším oznamováním trestných činů ze strany občanů apod.

Konkrétní počty osob dotčených domácím násilím v posledních letech lze nalézt např. v dokumentu Úřadu vlády ČR nazvaném Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí, kde je uvedeno, že „podle dostupných statistik je u nás každoročně policii oznámeno přibližně 600 případů znásilnění, policie řeší v průměru dva případy týrání osoby žijící ve společné domácnosti denně, orgány sociálně-právní

ochrany dětí každoročně registrují přibližně 2500 případů domácího násilí v rodinách, kde vyrůstají děti, každý rok je z důvodu domácího násilí ze svého domu vykázáno přes 1300 násilných osob. V rámci celkového počtu vykázání v roce 2018 označila Policie ČR 2149 osob za ohrožené, z toho 153 mužů, 1285 žen a 711 nezletilých dětí.“ (Úřad vlády České republiky, 2019, online) V grafu 1 jsou dále uvedena data o počtu vykázanych osob v letech 2007-2020, která byla sbírána intervenčními centry.

Graf 1 - Počet vykázanych osob dle údajů Asociace pracovníků intervenčních center ČR v letech 2007-2020

Velmi znepokojivé výsledky přinášejí mezinárodní i česká šetření, z nichž vyplývá, že dokonce téměř každá třetí žena zažívá domácí násilí. Ve výzkumu Asociace pracovníků intervenčních center ČR z roku 2016 se jako oběť domácího násilí označila více než pětina žen. Naopak u mužů je podíl obětí výrazně nižší (7 %). (Úřad vlády České republiky, 2019, online)

Nové poznatky o domácím násilí přinesl rok 2020, který byl značně ovlivněn pandemií virové choroby covid-19. Pandemická opatření nepochybně dopadají na rodinný a partnerský život a mohou vést ke vzájemným konfliktům a krizím. To dokládá i fakt, že organizace, které se zabývají pomocí obětem domácího násilí, zaznamenaly v tomto období šedesátiprocentní nárůst poptávky po svých službách (Prokopová, 2021 in Grossmannová, 2021, online). Například Bílý kruh bezpečí evidoval v prvních týdnech restrikcí nárůst případů dokonce o 80 % (Bydžovská, 2020, online). Za tak výrazný nárůst zřejmě může ztráta komfortní zóny a sociálního kontaktu. Naopak počet incidentů nahlášených na Policii ČR se snížil (Moravčík, 2021

in Grossmannová,2021, online). O tom svědčí např. počet provedených vykázání, který je za rok 2020 překvapivě o 89 případů nižší než v roce 2019. Nárůst počtu incidentů zaznamenaných organizacemi, které se zabývají pomocí obětem domácího násilí, a současný pokles nahlášených případů na Polici ČR potvrzuje domněnku, že policejní statistiky neodráží skutečný stav kriminality. Dopady pandemických opatření zavedených v roce 2020 Bílý kruh bezpečí popsal následovně: „*v případech domácího násilí, kterým bylo společné soužití zakaleno již před pandemií, jsme zaznamenali zhoršení situace především pro oběti, ke zhoršení přispěla dlouhodobá separace od vnějšího světa, zátěž a únava v permanentním kontaktu s násilnou osobou, kdy i drobný podnět vyvolal bouřlivou reakci, osoby se sklonem k násilí si vybíjely svou agresi doma.*“ (Bílý kruh bezpečí, 2020, online) Z výše uvedeného však nelze dovozovat přímou souvislost mezi pandemickými opatřeními a vznikem domácího násilí. Zavedením těchto opatření totiž zpravidla došlo ke zhoršení situace v domácnostech, v nichž byla určitá forma násilí přítomna již před pandemií, zatímco vztahy, kde doposud žádné násilí neprobíhalo, se často naopak posílily. Společné starosti a krizové situace a společně strávený čas naopak pomohly tyto rodiny více stmelit.

1.6 Obecná typologie obětí trestných činů

Význam typologie spočívá v tom, že pomáhá rozlišit různé skupiny obětí od sebe navzájem a nalézá jejich společné typické znaky, kterými se vyznačují. To je důležité zejména pro účely prevence viktimizace, která na základě těchto teoretických poznatků může lépe zacílit na oběti určitých deliktů. Prostřednictvím tohoto mohou být správně nastaveny konkrétní opatření pro potenciální oběti.

Z různých typů chování obětí, jejich odlišného životního stylu a druhových charakteristik zločinů, vycházejí početné typologie, které akcentují různá klasifikační hlediska: diferenciaci podle věku, pohlaví, etnické příslušnosti apod. (Válková et al., 2019) V kriminologické literatuře je zpracováno několik typologií, žádná však nebyla všeobecně přijata. Proto je zde představeno několik dělení podle různých hledisek a autorů, jejichž kombinací s ohledem na každý jednotlivý případ můžeme zvýšit míru přesnosti viktimologické diagnózy obětí. Mezi nejčastěji užívané patří:

Typologie podle charakteru trestného činu – oběť násilné, majetkové, mravnostní aj. trestné činnosti.

Typologie podle interakce oběť-pachatel – tato typologie, jejímž autorem je viktimolog Ezzat A. Fattah, se řadí mezi nejznámější a rozděluje oběti podle jejich interakce s pachatelem (Sochůrek et al., 2013).

- a) *Zúčastňující se oběť* – oběť a pachatel se znají. Interakce mezi nimi ovlivňuje motiv pachatele, a to nikoliv zanedbatelným způsobem. Tyto oběti jsou typické pro situační konflikty, kterým předchází hádka, konflikt, neshoda apod. *„Prevenční opatření oběti by mělo spočívat zejména v udržení konfliktu v rámci únosných mezí, které nepřekračují dál než k verbálním projevům, (...) případně ukončení jakékoliv interakce s agresivními osobami včas, a nedopustit tak gradaci konfliktu.“* (Staňková et al., 2014, s. 187)
- b) *Nezúčastňující se oběť* – oběť nemá podíl na činu nebo k němu má negativní postoj. Oběť začala vnímat až útok, neměla k dispozici nástupové ukazatele. Často se jedná o činy spáchané za použití tzv. instrumentálního násilí (tj. násilí, které je prostředkem k dosažení jiného účelu) a o útoky na neznámé oběti (loupežná vražda, znásilnění neznámé oběti). I přes to, že oběť nemá na činu podíl, může svým obezřetnějším chováním snížit riziko viktimizace – vyhýbáním se rizikovým místům, situacím aj. (Sochůrek et al., 2013)
- c) *Provokující oběť* – oběť je zde iniciátorem konfliktu, sama se zde nebezpečné situaci vystavila tím, že špatně odhadla pachatele. Staňková et al. (2014) uvádí, že typicky může jít o domácího tyrana zavražděného dlouhodobou obětí týrání. Prevenčním chováním je v tomto případě změna vlastního chování oběti zaměřená na eliminaci provokace druhých. Prevence potenciálních pachatelů před chováním „provokujících“ obětí by měla spočívat v udržení konfliktu v rozumné míře a řešení provokace jiným způsobem než násilným chováním.
- d) *Latentní oběť* – latentní oběti jsou oběti, jejichž viktimizace není známa, a to jak formálně (policie, úřady), tak neformálně (spolupracovníci, známí). Jedná se o oběti nezjištěných trestných činů nebo neznámé oběti zjištěných trestných činů. Velké množství latentních obětí se vyskytuje u násilných a násilně sexuálních činů v rodině – např. násilí mezi partnery, rodiči, dětmi apod. Staňková et al. (2014, s. 188) k tomu dodává, že *„u latentních obětí je typické, že disponují vysokou viktimností – vykazují více viktimogenních znaků a jsou náchylné k opakované viktimizaci stejného druhu trestného činu.“* Prevenční opatření, která by zabránila trestnému činu, mohou být různá.

Ke snížení počtu latentních obětí je zejména potřeba posílit důvěru občanů v činnost orgánů činných v trestním řízení.

- e) *Nepravá oběť* – oběť, která ve skutečnosti není oběť, ať už z důvodu omylu nebo nešťastné náhody (tj. tzv. případy „v nepravý čas na nepravém místě“). (Staňková et al., 2014, s. 186-188)

Typologie na základě viny oběti – tato typologie byla sestavena D. Mendelsohnem a vychází též z konceptu *oběť* – *pachatel* (Sochůrek et al., 2013). Oběti se v této klasifikaci rozlišují na základě viny, konkrétně je zkoumána role oběti v procesu viktimizace:

- a) *Úplně nevinná oběť (náhodná oběť)* – oběť čin ničím nezavinila;
b) *oběť s menším podílem viny než pachatel* – oběť neopatrná, důvěřivá;
c) *oběť stejně vinna jako pachatel* – oboustranné, vyrovnané konflikty;
d) *oběť více vinna než pachatel* – provokující, neovládající se oběť;
e) *oběť podstatně více vinna než pachatel nebo výlučně vinna* – „pachatel“ zde jednal v nutné obraně, není proto trestně odpovědný;
f) *simulující nebo imaginární oběť* – např. křivé obvinění ze znásilnění nebo loupeže. (Staňková et al., 2014, s. 188-189)

Gřivna et al. uvádí B. Holystovo (1964) třídění, které rovněž vychází z „míry zavinění“ oběti:

a) Oběti, které zavinily svou viktimizaci

- *individuálně (např. oběť provokatér),*
- *příslušnosti k rizikové, negativně hodnocené skupině (např. prostitutka).*

b) Oběti, které nezavinily svou viktimizaci

- *individuálně (občan vystoupí na obranu přepadené osoby a sám je přitom zraněn),*
 - *příslušnosti k rizikové, pozitivně hodnocené skupině (např. policista).*
- (Gřivna et al., 2014, s. 121)

2 Domácí násilí, jeho formy a příčiny

Fenomén domácího násilí a dalších forem genderově podmíněného násilí vytváří závažný problém ve společnosti. Právě domácí násilí lze považovat za jednu z nejnebezpečnějších forem agrese, a to jak kvůli jeho skrytosti a obtížné dokazatelnosti, tak kvůli vlivu, který má na děti, které vyrůstají v rodinách, kde k domácímu násilí dochází (Úlehlová, 2009 in Kotková et al., 2014). Domácí násilí je proto možné označit v kontextu sociálních věd jako závažný sociálně-patologický jev.

Mezinárodní i české studie výskytu domácího násilí ukazují, že různé formy domácího násilí během svého života zažívá přibližně každá třetí žena a každý čtrnáctý muž. Ve více než polovině případů jsou přítomny děti. (Úřad vlády České republiky, 2019, online)

Přesto, že jsou jasně stanoveny znaky domácího násilí, neexistuje všeobecně přijímaná jednotná operativní definice (Úřad vlády České republiky, 2011, online). K rozpoznání domácího násilí od jiných druhů násilí slouží specifické znaky, které jsou mj. uvedeny k podkapitole 2.1. Rozdělení domácího násilí na jednotlivé druhy je důležité zejména z důvodu poskytování různých forem pomoci a odlišného přístupu k obětem.

V anglických textech se používá termín *Domestic Violence* pro domácí násilí v širším rodinném okruhu a termín *Domestic Abuse* pro zneužívání mezi partnery, a to jak současnými, tak minulými. Někdy se v tomto smyslu hovoří o tzv. intimním násilí neboli *Intimate Violence*. (Voňková, Spoustová, 2016)

2.1 Vymezení domácího násilí a příbuzných jevů

Domácí násilí je vědomá činnost, která má podobu fyzického, psychického, sexuálního, ekonomického či jiného násilí, k němuž dochází v rodině nebo v domácnosti anebo mezi bývalými či stávajícími manžely, partnery či osobami blízkými, přičemž nejčastěji dochází ke kumulaci zmíněných forem násilí. Násilí se dále vyznačuje „... opakováním, dlouhodobostí, cyklickým charakterem a postupnou eskalací.“ (Bílý kruh bezpečí, 2020, online) Začíná opakujícími se útoky proti lidské důstojnosti, k nimž se zpravidla přidávají útoky proti zdraví a v konečném stádiu může dojít i k útoku proti lidskému životu. Tento typ násilí se od jiných forem delikventního chování liší tím, že probíhá na blízkých osobách a dochází při něm k získávání moci pachatele nad obětí. (Úřad vlády České republiky, 2011, online)

Vyskytuje se ve všech sociálních vrstvách bez ohledu na věk, vzdělání, náboženství nebo etnický původ. Kotková et al. (2014) o domácím násilí hovoří jako o jevu objevujícím se průřezem společnosti.

Podle Ševčíka a Špatenkové musí být k rozpoznání domácího násilí od jiných druhů násilí splněny níže uvedené znaky:

1. opakování a dlouhodobost – z jednoho útoku jakéhokoli charakteru nelze určit, zda se jedná o domácí násilí. Může to však být jeho začátek.
2. eskalace – „*od urážek se stupňuje k psychickému snižování lidské důstojnosti až k fyzickým útokům a závažným trestným činům ohrožujícím zdraví a život*“ (Úřad vlády ČR, 2011, online, s. 1)
3. jasné a nezpochybnitelné rozdělení rolí osoby ohrožené a osoby násilné – za domácí násilí tedy nelze pokládat vzájemné napadání, hádky a rvačky, kde se osoby násilné a osoby ohrožené střídají.
4. neveřejnost – násilí probíhá především za zavřenými dveřmi bytu či domu, stranou od veřejnosti. (Ševčík, Špatenková, 2011)

Domácí násilí se pohybuje ve spirále. Po období relativního klidu začne ve vztahu narůstat tenze, která vyvrcholí násilným atakem, a poté je opět vystřídána snahou o usmíření. Tato tzv. *spirála násilí* je významnou překážkou k odpoutání se osoby ohrožené od agresora. Oběť má totiž v obdobích relativního klidu tendenci fázi násilí nevidět, zlehčovat či omlouvat. Dalším důvodem, který brání oběti opustit násilný vztah, je strach z tzv. *separačního napadení*. (Voňková, Spoustová, 2016, srov. např. Kraus, 2015) Agresor se snaží zabránit oběti, aby odešla, případně se mstí za její odchod, a snaží se ji přinutit, aby se vrátila.

Stockholmský syndrom

Ve společnosti je nízké povědomí o tom, jak trestný čin dopadá na oběť a jak ji poznamenává. Okolí často nechápe zvláštní chování oběti ve vztahu k pachateli. Jedná se především o pasivitu oběti, která se označuje pojmy jako *naučená bezmoc* a *Stockholmský syndrom*. Podle Bednářové (2009) jde o stav, kdy si týraná osoba vytvoří kladný vztah k osobě násilné. Týraná žena má pocit, že nedokáže nijak zamezit nepřijemným událostem a každý její pokus o změnu dopadne špatně. Stockholmský syndrom byl poprvé popsán psychologem v sedmdesátých letech po přepadení stockholmské banky, kde útočníci drželi několik dní rukojmí (Čírtková, 2014).

Sobková uvádí čtyři podmínky vzniku Stockholmského syndromu:

- a) „oběť je přesvědčena, že ze stávající situace není úniku;
- b) oběť je izolována od lidí;
- c) oběť pocituje přechodnou náklonnost k násilníkovi;
- d) mezi násilníkem a obětí se vytváří emocionální vztah a oběť se identifikuje s jednáním násilníka.“ (Sobková, 2001 in Voňková, Spoustová, 2016, s. 54)

Voňková a Spoustová (2016) doplňují, že emocionální vazba k pachateli je účelovou strategií k přežití v situaci, kdy se oběť nemůže volně pohybovat, svobodně rozhodovat o svých aktivitách a nemá žádnou možnost volby. V obdobné situaci se může nacházet oběť těžké formy domácího násilí.

2.2 Formy domácího násilí

Domácí násilí jako takové je proces protiprávního jednání, které se vyvíjí v určité časové ose a může mít mnoho podob. Existují různé formy, které se však často propojují. Násilné jednání se může vyskytovat v podobě fyzického, psychického, sociálního, ekonomického nebo sexuálního násilí (Čírtková, 2008). Zvláštní kategorií je pak stalking neboli nebezpečné pronásledování (Kotková et al., 2014).

Jednou z nejvíce rozšířených forem je násilí fyzické, kterým se rozumí použití fyzické síly k ohrožení nebo poškození jiné osoby. Jeho cílem je přivodit oběti bolest nebo tělesné utrpení (Ševčík, Špatenková, 2011). Na obětech je velmi často viditelné, jelikož zanechává hematomy, jizvy, zlomeniny a další stopy po útoku. Mezi projevy se řadí fackování, bití, škracení, kopání, odpírání spánku a jídla nebo ohrožování zbraní. Násilí může být namířeno přímo proti osobě ohrožené, tak proti osobám jí blízkým, nebo např. vůči jejímu zvířeti (Kotková et al., 2014).

Další formou je psychické násilí, které je ve výzkumech uváděno jako nejčastější. Často ho doprovází jiné formy domácího násilí. Psychické násilí se projevuje zejména slovním týráním, ponižováním, zesměšňováním, vyhrožováním fyzickým násilím a psychickým vydíráním (např. vyhrožováním sebevraždou, únosem dětí) (Sochůrek et al., 2013, srov. např. Kraus, Hroncová, 2010). Velmi obtížné je takové násilí dokázat, z toho důvodu bývá označováno jako neviditelné násilí (Čírtková, 2008).

Frekventovaným druhem domácího násilí je i sociální izolace a zároveň ekonomické násilí, které je přítomné v případech, kdy je osobě ohrožené zakázáno chodit do práce a disponovat vlastními nebo rodinnými finančními prostředky (Voňková, Spoustová, 2016). Tím dochází k ekonomické závislosti na agresorovi. Mezi další typické znaky patří neposkytování prostředků na obstarání základních potravin, oblečení a služeb. Osoba ohrožená se pak musí doprošovat agresora o peníze. Tato forma násilí se projevuje i zákazem styku s příbuznými a přáteli, zákazem telefonování a vycházení. Oběť je tak zcela izolována od okolního světa a ztrácí možnost mluvit s kýmkoliv o svých problémech.

Jako poslední forma domácího násilí je v odborné literatuře uváděno sexuální násilí (Ševčík, Špatenková, 2011) Toto násilí zahrnuje „...*všechny sexuální činy, které jsou na oběti vynucovány, které oběť podstupuje nedobrovolně či s nechutí*“ (Voňková, Spoustová, 2016, s. 27).

2.3 Příčiny a mýty o domácím násilí

Neexistuje žádná jednotná teorie, která by dokázala objasnit, proč dochází ke vzniku domácího násilí. Levová (2010 in Kotková et al., 2014) upozorňuje na to, že jednotlivé kauzy domácího násilí se od sebe liší a ani u konkrétního případu není možné s jistotou identifikovat příčinu. Vždy se totiž jedná o souhrn více vlivů. V současnosti je akceptována multifaktorová teorie D. G. Duttona, která uvádí čtyři příčiny, resp. čtyři teorie, domácího násilí (1995 in Voňková, Spoustová, 2016):

- a) Makrosystém – je tvořen hodnotami, kulturou a postoji obecně uznávanými v dané společnosti. Domácí násilí je zde vysvětlováno tak, že se jedná o důsledek patriarchální hierarchie hodnot, kde muži mají vůdčí úlohu a násilí na ženách je tolerováno. Nedostatkem této teorie ovšem je, že nemůže vysvětlit násilí, jehož se dopouští ženy vůči mužům, nebo mezigenerační násilí.
- b) Exosystém – jedná se o působení formálních i neformálních sociálních struktur a životních situací na jedince, ve kterých žije (např. škola, pracovní kolektiv, komunita). „*Existují faktory, jako například stres v práci, nezaměstnanost, vztahové problémy nebo nízký příjem, které mohou být rizikovými faktory pro vznik domácího násilí.*“ (Kotková et al., 2014, s. 20)

- c) Mikrosystém – skládá se z rodiny a nejbližšího sociálního okolí jedince. Důvody pro vznik domácího násilí mohou plynout z konfliktu rolí v rodině i z blízkých intimních vztahů. Partneři znají svá citlivá místa a vědí, jak se vzájemně utěšit, ale i zranit. „*Jednou ze základních charakteristik domácího násilí je, že se odehrává v rámci mikrosystému nad kterým nemá společnost takovou možnost uplatnění mechanismů sociální kontroly.*“ (Kotková et al., 2014, s. 20) V rovině mikrosystému lze vysvětlit i mezigenerační násilí. Podle teorie sociálního učení se dítě v nukleární rodině učí, jaká pravidla dodržovat a jakým způsobem se chovat. Pokud se dítě ve své rodině setká s násilím, hrozí reálné riziko, že jej přijme za normu, a že samo bude násilně jednat.
- d) Ontogenetická teorie násilí – důraz je kladen na individuální charakteristiku pachatele i oběti a jejich vzájemnou interakci. Často je jako příčina viděna psychopatologie vznikající z deprivace v průběhu raného vývoje násilné osoby. Rovina ontogenetická je do značné míry ovlivněna jak genetickými predispozicemi, tak i mikrosystémem, ve kterém se dítě učí, jak se chovat ve společnosti druhých lidí (Kotková et al., 2014).

Mýty o domácím násilí

Přestože je fenomén partnerského násilí v České republice vnímán jako závažný celospolečenský problém, ze zkušeností odborníků vyplývá, že ve společnosti stále přetrvává řada mýtů, které znesnadňují pozici oběti, a naopak napomáhají násilníkům (Marvánová–Vargová et al., 2008). Existence předsudků má za následek tvorbu překážek při hledání a poskytování účinné pomoci obětem domácího násilí. Níže jsou představeny vybrané mýty o domácím násilí.

Domácí násilí jsou spíše hádky, „italská manželství“

K domácímu násilí dochází záměrně a opakovaně. Je třeba rozlišovat manželský či partnerský konflikt, při němž proti sobě stojí dva jedinci ve stejné pozici, a domácí násilí, kde na jedné straně stojí agresor a na straně druhé vystrašená oběť. Domácí násilí navíc není jen hádkou, jde o prosazování moci, kdy kromě psychického teroru často dochází k surovému fyzickému napadání, které může končit i smrtí.

Příčinou domácího násilí je alkoholismus u partnera

Zejména alkohol a drogy slouží často jako omluva pro hrubé chování. Nelze je však považovat za příčinu domácího násilí, jsou spíše katalyzátorem násilného jednání.

Častým mýtem je také tvrzení, že k domácímu násilí dochází jen v rodinách alkoholiků. Agresoři ubližují svým obětem v opilém i střízlivém stavu. Problémy s toxikomanií a jinými závislostmi zcela jistě patří mezi rizikové faktory domácího násilí, ale zpravidla nevysvětlují jeho skutečné příčiny.

Situace asi není tak zlá, jinak by partnerka od agresora odešla

Ženy neodcházejí od násilného partnera z více důvodů – chtějí zachovat dětem úplnou rodinu, mají k partnerovi silný citový vztah, omlouvají jeho násilné chování a chyby hledají především u sobě. Oběť má strach z ostudy, ztráty podpory nejbližších, společenského vyloučení a z chudoby. Mezi další důvody, proč oběť neodejde, patří i strach z fyzického napadení, zastrašování a vydírání ze strany partnera. V literatuře je popisován *syndrom připoutání*, který se vyznačuje loajalitou k násilníkovi, neschopností vyhledat pomoc z venku a neschopností opustit vztah (Voňková et al., 2016). Ženy většinou chtějí odstranit násilí a současně zachovat rodinu. K tomu je však potřeba participace partnera, která je v praxi vzácná.

Násilí se vyskytuje pouze v nižších sociálních vrstvách

Velmi rozšířeným stereotypem je představa, že domácí násilí se vyskytuje pouze u rodin, které žijí na okraji společenského spektra. Výzkumy však ukazují, že domácí násilí je přítomné v rodinách s různou socioekonomickou úrovní, mezi partnery různého věku, vyznání, vzdělání atd. Tento mýtus pravděpodobně vznikl z toho důvodu, že oběti z vyšších společenských vrstev se za domácí násilí více stydí, a proto je těžší ho prokázat nebo na něj vůbec přijít.

Model typické oběti a typického pachatele

V laické veřejnosti přetrvává představa, že pachatelem domácího násilí je primitivní, vzteklá, útočná a nevzdělaná osoba, která je výrazně odlišná od slušného člověka. Oběť domácího násilí je zase velmi často interpretována jako pasivní, závislá a nesamostatná osoba, co si nechá od agresora všechno líbit. Realita je ovšem taková, že agresorem může být vzdělaný, ve společnosti oblíbený a úspěšný jedinec. Stejně tomu tak může být i u oběti.

Faktem je, že mýty a předsudky zkreslují lidské vnímání. Jedinec totiž vidí pouze to, co chce vidět. V důsledku toho není vnímána objektivní realita, a pomoc ohroženým osobám tak není (a ani nemůže být) dobře zacílena. Pro účinnou pomoc je tedy třeba vyvarovat se všem výše uvedeným předsudkům.

3 Specifika obětí domácího násilí

Vzhledem k tomu, že výzkumné šetření diplomové práce je zaměřeno na partnerské domácí násilí, v této kapitole je primárně pracováno s předpokladem, že osobou ohroženou je žena a agresorem muž. Obecně lze ale říct, že osobou ohroženou domácím násilím může být každá osoba, která zažívá násilí ze strany blízké osoby v domácím prostředí. Zároveň je nutné připomenout, že neexistuje typický portrét oběti a stejně tak nelze popsat typického agresora. Na základě zkušeností z praxe je však možné definovat některé znaky, které byly pro jednotlivé role společné.

Sochůrek et al. (2013) poukazují na to, že oběť nevstupuje do partnerského vztahu s předpokladem vzniku některých z forem domácího násilí a ani agresor předem neupozorňuje na jeho vznik. Ve skutečnosti některé příznaky, jako je zvýšená žárlivost a sklon k „dělání scén“, mohou být proječovány už v období prvotního zamilování mezi partnery, ale tyto signály jsou buď podceněny, nebo dokonce vykládány jako projev lásky. Ačkoliv nástupové ukazatele násilí mohou být dlouhodobé, i tak bývá oběť násilným chováním partnera zaskočena. Ze začátku si ohrožená osoba neuvědomuje hrozící nebezpečí a vše považuje za nedorozumění. Má pocit, že násilnému chování jde zabránit a snaží se co nejvíce vyhovět přáním agresora. Realitu se naučí vnímat zmanipulovaným, pokřiveným způsobem (Sochůrek et al., 2013). Velmi často oběť obviňuje sama sebe a partnerovo násilné jednání omlouvá tím, že nedokázala naplnit jeho očekávání. Tím, ale útoků ze strany agresora přibývá a násilí se stává normou. V oběti se kumuluje pocit bezmoci, který v některých případech přejde v nenávisť. Výjimkou nejsou ani případy vražedných útoků obětí na pachatele. Při odchodu od násilného partnera se oběti potýkají s pocitem viny, protože se cítí být zodpovědné za zachování rodiny.

Dlouhodobé domácí násilí může dle Voňkové et al. (2016) vyústit až v posttraumatickou stresovou poruchu (dále jen „PTSP“), která je uvedena i v katalogu nemocí. Ta se může projevat např. vtíravými a neodbytnými pocity opakovaného prožívání traumatické události. U někoho příznaky odezní časem, u jiných přetrvávají i několik let. Pravděpodobnost vzniku posttraumatické poruchy ovlivňuje především typ a délka viktimizace, vztah k pachateli, intenzita psychické i fyzické bolesti a neprofesionální přístup k oběti po trestném činu. (Čírtková, 2008)

Výzkumy zaměřené na četnost výskytu PTSP u obětí domácího násilí se značně liší. Čírtková (2020) popisuje, že přibližně polovina obětí těžkého domácího násilí splňuje

diagnostická kritéria PTSP. Jiné studie udávají výskyt PTSP v intervalu od 45 % do 78 %. Vyšší přítomnost PTSP se opakovaně potvrzuje u týraných žen, které využily služeb azylového domu. (Gomolla, 2009 in Čírtková, 2020).

3.1 Typologie obětí domácího násilí

Osobou ohroženou domácím násilím může být skutečně kdokoliv. Bez ohledu na pohlaví, věk, finanční situaci nebo vzdělání. Výzkum se doposud zabýval převážně ženskými oběťmi, jednu takovou vypracovala Cornelia Helfferich (2004) v rámci studie, kterou analyzovala postoje žen, jejichž partneři byli vykázáni policií ze společné domácnosti (Čírtková, 2020). Na základě reakcí žen na vykázání násilného partnera ze společného obydlí byly vydefinovány celkem čtyři kategorie obětí.

Typ rychlý rozchod zahrnuje ženy, které mají jasnou představu o zdravém partnerském vztahu bez akceptace násilí. Jde o zdravě sebevědomé, dobře informované ženy, které v násilném vztahu setrvávají poměrně krátce a vykázání partnera je pro ně efektivní nástroj. Pokračování vztahu si dovedou představit jen za přísně vymezených podmínek. Dalším typem je **pokročilé stadium rozchodu**. Jedná se o ženy, které žijí delší dobu ve společné domácnosti s násilníkem a mají s ním společné děti. Rozhodnutí opustit vztah přichází náhle, po dlouho trvajícím domácím násilím a jeho eskalaci. Své soužití s partnerem ženy často popisují jako boj, při kterém aktivně prosazují své zájmy. Přitom pokračující a eskalující se násilí zvyšuje jejich motivaci vztah ukončit. V době vykázání jsou již pevně rozhodnuty o definitivním opuštění partnera, ale neustále se u nich objevuje strach, že násilí bude pokračovat. **Typ nová šance** popisuje kategorii žen z dlouhodobých násilných vztahů. Zažité násilí berou jako „epizody“, které narušovaly jinak normální, dobrý život bez násilí. Příčiny domácího násilí spatřují v partnerových problémech (závislosti, pracovní stresy, psychické potíže). Cílem ohrožené ženy není rozchod, ale pokračování vztahu bez násilí. Jedná se většinou o ženy mezi třiceti až padesáti lety, které jsou existenčně závislé na partnerovi. Poslední kategorií z výčtu je **typ ambivalentní vazby**. Oběť je zde silně traumatizovaná chronickým domácím násilím. Právě u této skupiny se projevuje typická dynamika násilného vztahu. Ženy mají z násilníka strach a snaží se mu ve všem ustupovat, aby předešly nebo alespoň zmírnily násilné chování partnera. V průběhu soužití se vazba mezi násilníkem a obětí dále upevňuje, a dochází k tzv. syndromu týraného partnera. Oběti jsou zbaveny jakékoliv akceschopnosti a samy sebe vnímají jako bezmocné.

Ženy v této fázi většinou nevyhledávají pomoc a služby intervenčních center s nedůvěrou odmítají. Není výjimečné, že po uplynutí vykazání přijímají partnera zpět do domácnosti. (srov. Čírtková, 2020; Voňková, Spoustová, 2016)

Vyjmenované první tři kategorie obětí jsou schopné samostatně rozhodnout o pokračování, či ukončení vztahu. Odborná pomoc intervenčních center by se proto u těchto kategorií měla podle Voňkové a Spoustové (2016) zaměřit primárně na zajištění bezpečnosti oběti a její podporu v době rozchodu. Ženy typu „rychlý rozchod“ a „pokročilé stadium rozchodu“ jsou v době vyhledání pomoci obvykle již rozhodnuté o opuštění partnera. Na odborné pomoci nejvíce oceňují praktickou podporu (Čírtková, 2020). Naopak poradenství v posledním typu „ambivalentní vazby“ je velice obtížné, ale vzhledem k rizikům násilí je zvlášť důležité. V této souvislosti je ovšem nutné připomenout, že jednotlivé výše popsané kategorie koncentrují určité typické znaky a hranice mezi nimi se vzájemně prolínají. V praxi tedy může docházet k chybnému vyhodnocení typu oběti, a tím i zvolení ne zcela příléhavé formy pomoci.

3.2 Muži jako pachatelé domácího násilí

Snaha zobecňovat poznatky o osobách pachatelů byla vždy součástí kriminálních věd. Nejstarší pokusy o třídění jsou spojeny se samotným kriminálním činem, později se začínají zohledňovat i sociální podmínky a vliv sociálního prostředí na pachatele (Voňková, Spoustová, 2016). Již od počátku zkoumání bylo zřejmé, že pachatelé domácího násilí nepředstavují homogenní skupinu a vymezení tzv. typického pachatele je téměř nemožné. Existují totiž různé motivy, které spouštějí agresivní jednání, počínaje situačně impulzivním jednáním až po promyšlené a připravované činy (Gřivna et al., 2014). Pachatel může agresi používat k dosažení jistého cíle, zároveň ale může jít o prostou agresi, která je cílem sama o sobě.

I v případě otázky mužských pachatelů je typologií nepřeborné množství a chybí jejich systematické třídění. Mezi společné osobnostní charakteristiky agresorů podle Voňkové a Spoustové (2016) patří především: „*extrémní žárlivost; nedostatečná kontrola impulzů; nízká sebeúcta a slabá funkce ega; lpění na zastaralých názorech o mužské nadřazenosti a nadvládě, užívání sexu jako agresivního činu sloužícího ke zvýšení sebeúcty.*“ (Voňková, Spoustová, 2016, s. 38) L. W. Sherman, vedoucí autor jednoho z prvních projektů terapie násilných partnerů z roku 1982, rozlišuje pachatele domácího násilí na dvě velké skupiny. A to na **sociálně problémové**, kteří páchají násilí

jak na veřejnosti, tak v domácnosti, a dost často mají záznamy v rejstříku trestů. Druhým typem jsou **násilníci „dvojití tváře“**, což jsou muži, kteří v očích veřejnosti žijí spořádaně, zatímco v soukromí vytvářejí domácí násilí. Tito muži zpravidla propadají frustraci a nespokojenosti se sebou samým. Nedaří se jim totiž naplnit vlastní obraz dokonalého partnera, který spočívá v síle, úspěšnosti, konkurenceschopnosti a finanční zabezpečení. (Voňková, Spoustová, 2016)

V současnosti je populární typologie tyranů, kterou vytvořili Neil Jacobson a John Gottman, autoři knihy *When Men Batter Women* (1998). Badatelé rozlišili dva základní typy tyranů, které pojmenovali jako kobry a pitbulové. Pachatelé spadající pod typ **kobry** se těsně před tím, než zaútočí, zcela zklidní a soustředí, a vyznačují se tedy zcela chladnou a kontrolovanou agresí. K partnerkám je nepojí žádné hlubší emocionální pouto. Netrpí žádnými pocity viny ani výčitkami svědomí, jsou plně přesvědčeni, že mohou dělat to, co chtějí. Nesnáší, když jim někdo říká, jak se mají chovat, a z tohoto důvodu se u nich jakákoliv terapeutická intervence májí účinkem. (Čírtková, 2020) Dutton k tomu dodává, že kobry „... *reprezentují muže, kteří si lépe odpočinou, když zbijí partnerku, než při relaxaci v křesle nad knihou.*“ (Dutton, 2013 in Čírtková, 2020, s. 21) Naopak **pitbulové** jsou svým způsobem protipólem ke kobrám. Násilí se dopouštějí jen vůči partnerce, a to na základě své vlastní frustrace. Útok je doprovázen silným emocionálním rozrušením, který pramení z tzv. horké agrese. Tímto typem agrese se rozumí afektivní, impulzivní reakce na bezprostřední situaci, kterou násilník pro sebe vyhodnotil jako provokativní. Dále je pro tuto kategorii typická závislost na partnerce. Právě proto bývá častým důvodem k násilným incidentům žárlivost a obava, že je chce partnerka opustit. Na rozdíl od první skupiny násilníků bývají emočně labilní a depresivní. (Čírtková, 2020, srov. např. Voňková, Spoustová, 2016)

Podle Čírtkové (2020) kobry představují menší, ale nejnebezpečnější skupinu domácích násilníků. Ve výzkumu Jacobsona a Gottmana byla u 90 % tyranů typu kobra zjištěna psychopatologie, zejména disociální porucha osobnosti. Ve výzkumném vzorku dokonce 20 % z nich ohrožovalo partnerku střelnou zbraní či nožem. (Čírtková, 2020) Tyto muži jsou sebestřední, chybí jim empatie, a násilí pro ně znamená udržování moci nad partnerkou. Často bývají agresivní i mimo rodinu. Zatímco násilníci typu pitbulů používají násilí jako strategii, jak si partnerku udržet.

3.3 Vybrané skupiny obětí domácího násilí

Analýzy chování osob v jednotlivých skupinách jsou důležité zejména pro pochopení dynamiky násilného vztahu a včasného rozpoznání samotného násilí. Ke každému konkrétnímu případu je zároveň nutné zaujmout individuální přístup (Voňková, Spoustová, 2016). Společné pro všechny oběti je mj. to, že v důsledku domácího násilí mají nízké sebevědomí, trpí studem, vinou a strachem. Dále se potýkají s celou řadou zdravotních problémů, které mohou být přímým následkem fyzického násilí nebo nepřímým důsledkem neustálého stresu, ve kterém ohrožené osoby žijí. Stres může vyplývat jak ze strachu z dalšího útoku, tak může souviset i se strachem celou situaci řešit. Oběť se zpravidla bojí msty agresora, která by mohla vzniknout poté, co se dozví, že oběť někoho o násilí informovala. Pokud už se oběť rozhodne o násilném chování promluvit, často má tendenci tyto incidenty minimalizovat.

Ženy

Převážnou část obětí domácího násilí tvoří právě ženy. Jedná se o typickou oběť domácího násilí vzhledem k historickému vývoji společnosti. Velmi ohrožené jsou ty, které byly týrány již v dětství, dále ženy, které se velmi brzy vdaly, otěhotněly nebo vyrůstaly v rozvrácené rodině (Špatenková et al., 2017). Vysoké riziko je také u žen žijících s partnerem, který je promiskuitní, závislý na alkoholu, na drogách nebo je např. gambler. Zvýšené riziko lze pozorovat i tam, kde samotná žena zneužívá drogy, má deprese, trpí úzkostmi a vykazuje sebevražedné chování.

Muži

Přestože je výskyt domácího násilí páchaného na mužích méně častý, je charakteristický některými okolnostmi, kvůli kterým je prevence a pomoc složitější. Vzhledem k tomu, že při něm většinou nedochází k závažným fyzickým následkům, násilí na mužích je méně viditelné. Zároveň muži více než ženy popírají svoji roli osoby ohrožené domácím násilím, s problémem se často nikomu nesvěří a nevyhledají pomoc. Jako příčinu lze přitom označit genderové stereotypy. (Úřad vlády ČR, 2019, online) Podle Špatenkové et al. (2017) mezi další rizikové faktory patří deprese, závislost, extrémní pasivita a submisivita u muže. Někteří muži mají také strach, že by své ženě ublížili, kdyby se bránili. Spouštěčem násilí může být náročná životní situace, jako je ztráta zaměstnání, dluhy apod.

4 Multidisciplinarita v práci s oběťmi domácího násilí

Jak již bylo zmíněno, proces viktimizace je pro oběť velmi náročnou zátěžovou situací, která se často neobejde bez komplexní odborné péče a pomoci. Oběti mohou využívat odbornou pomoc v rovině právní, sociální a psychologické. Bez využití této pomoci se zvyšuje riziko vzniku širokého spektra krátkodobých, ale i dlouhodobých následků, které mohou výrazně ovlivnit život oběti. Osoby ohrožené domácím násilím nejčastěji potřebují asistenci při řešení praktických záležitostí a při vypořádáváním se s trestným činem po emoční stránce (Roubalová et al., 2019). Mnozí ocení pomoc i s orientací v procesu trestního řízení, se kterým často nemají žádnou zkušenost (Shapland, Willmore, Duff, 1985 in Roubalová et al., 2019). Zároveň ale nelze opomenout vliv tzv. laické pomoci. Podle Válkové et al. (2019) je nejdůležitějším předpokladem pro úspěšné zpracování šoku z traumatu přítomnost a podpora blízkých osob, které mohou s obětí sdílet její pocity.

Domácí násilí je problematikou natolik komplikovanou, že zasahuje do oblastí trestního i občanského práva, sociální politiky a péče a zároveň ovlivňuje fyzické i psychické zdraví jedinců (Kotková et al., 2014). Už jenom tím, že se domácí násilí dotýká všech členů domácnosti, je potřeba do jeho řešení zapojit velké množství institucí a organizací. Tento interdisciplinární přístup je možné chápat jako mezioborovou spolupráci, kdy se na danou problematiku nahlíží jako na problém právní, kriminologický, sociologický i psychologický (Kotková et al., 2014). Každá z těchto vědních disciplín dokáže přispět k lepšímu porozumění domácího násilí, jeho vzniku a případně najít způsoby k jeho minimalizaci. Tyto disciplíny se od sebe liší tím, jak na danou problematiku nahlíží, tak i následným postupem a jazykem (Kotková et al., 2014). Mezi organizace a instituce pomáhající obětem domácího násilí patří např. Policie ČR a městská policie, probační a mediační služba, nemocnice a další zdravotnická zařízení, státní zastupitelství, soudy, orgány sociálně-právní ochrany dětí, intervenční centra, azylové domy, neziskové organizace pro osoby ohrožené domácím násilím atd. V následující části práce jsou představeny vybrané organizace či instituce a jejich význam při řešení domácího násilí.

4.1 Aktuální trendy a nedostatky v oblasti pomoci obětem

Zásadním problémem v oblasti pomoci obětem je nepropojenost jednotlivých pomocných profesí. Více expertů se shodlo na absenci jednotné platformy, která by nabídla prostor pro vzájemnou komunikaci o aktuálních problémech a vzájemných očekáváních od jednotlivých složek. V současnosti totiž dochází k tomu, že jednotlivé subjekty nemají dostatečné povědomí o činnosti ostatních složek. Služby obětem jsou v některých krajích těžko dosažitelné až nedostupné, proto se lze setkat s tím, že v určitých případech o jejich existenci příslušné orgány vůbec nevědí (Roubalová et al., 2019).

Odborníci dále často poukazují na nedostatečnou interdisciplinaritu v oblasti pomoci osobám ohroženým domácím násilím. Problematické se podle nich jeví především: „... *nedostatečné proškolení jednotlivých subjektů, chybějící sjednocené metodiky a přehledné aktualizované informace o nabídce služeb poskytovaných neziskovým sektorem.*“ (Roubalová et al., 2019) Ke zpřehlednění služeb vznikl tzv. Registr poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, ten však není uživatelsky přívětivý a o jednotlivých službách poskytuje jen rámcové informace (Roubalová et al., 2019). Přepřerování takového registru by mohlo být přínosem nejenom pro oběti, ale i pro odborníky.

Další možností řešení se podle odborníků nabízí vytvoření centralizované instituce, která by mapovala aktuální potřeby a rozložení služeb po celé republice a jejich regulaci. Do její činnosti by spadalo i přerozdělování financí podle potřeb krajů, měst či komunit. Uplatnit by se mohla jako jistý druh „rozcestníku“, který by oběti umožnil orientaci v aktuální síti neziskových organizací či možnostech právního poradenství v jednotlivých krajích. (Roubalová et al., 2019) V neposlední řadě by tato instituce mohla sloužit jako platforma pro komunikaci a vzájemnou interakci mezi jednotlivými subjekty.

V dokumentu „Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2019-2022, vydaným Úřadem vlády České republiky jsou stanoveny priority spočívající v zajištění systematického a intenzivního vzdělávání pro profese, které přicházejí do styku s ohroženými osobami, a to za účelem prevence sekundární viktimizace. Mezi další priority se řadí např. zajištění dostupnosti programů pro práci s původci domácího násilí, realizace vzdělávání v oblasti prevence domácího násilí na základních a středních školách a realizace osvětových kampaní. (Úřad vlády ČR, 2019, online) Veřejnost by měla mít dostatečné povědomí o dostupnosti

služeb pro osoby ohrožené domácím násilím. S tím souvisí i snaha o to, aby samotné osoby ohrožené věděly, jaká jsou jejich práva a možnosti jejich naplnění.

Důležitým momentem pro zlepšení ochrany obětí bylo přijetí zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich. Přijetím tohoto zákona nově vznikla možnost soudu uložit osobě dopouštějící se násilí povinnost podrobit se vhodnému programu pro zvládnutí agrese nebo násilného chování (§ 52 odst. 1 zákona č. 250/2016 Sb.) Je totiž složité dosáhnout změny v rodinném systému, pokud se o to snaží pouze jeden člen a ostatní pokračují ve svých naučených reakcích a vzorcích. Využitelnost institutu však může být v praxi omezena nedostatečnou znalostí soudců, kteří mohou mít nízké povědomí o programech určených ke zvládnutí agrese nebo násilného chování. Jedná se tak o typický příklad nutnosti vzájemné spolupráce jednotlivých složek v oblasti domácího násilí. Ačkoliv existuje legislativní nástroj, jak uložit povinnost podrobit se vhodnému programu, bez dostatečné znalosti těchto programů soudce nevyužije tohoto prostředku ochrany.

4.2 Institucionální podpora při řešení domácího násilí

Ucelený systém pomoci osobám ohroženým domácím násilím je založen na spolupráci Policie ČR, justice, intervenčních center (sociální služby) a orgánů sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD). Voňková a Spoustová (2016) tento proces ochrany před domácím násilím stručně popisují jako policejní intervenci, sociální pomoc a soudní ochranu. Vždy ale záleží na ohrožené osobě, jak se rozhodne s nabídnutou pomocí naložit, resp. jaké možnosti ochrany se rozhodne využít. Obecně lze organizace a instituce zabývající se poradenstvím a péčí rozdělit na státní, soukromé a neziskové (Sochůrek et al., 2013).

Pro poradenskou činnost a správné zacílení pomoci je nezbytné znát ochotu, ale i motivaci oběti. Zároveň je potřeba zohledňovat zažité násilí, ale i schopnost oběti celou situaci řešit. Při práci s osobou ohroženou domácím násilím je především důležité rozlišovat, v jaké fázi cyklu či řešení se osoba zrovna nachází. Dle Válkové et al. (2019) v poslední době dochází mezi odborníky k diskusi o tom, kdy nastává správný okamžik, aby traumatizované oběti dostaly odbornou pomoc od psychologů, psychoterapeutů či psychiatrů. Toto téma se začalo řešit v souvislosti se zkušenostmi z konkrétních případů, ve kterých bezprostřední psychologická pomoc byla oběti vnímána

jako rozpačitá či neefektivní. Z výzkumů vyplynulo, že příliš brzké rozhovory podle odborné šablony mohou traumatizovaným osobám někdy i škodit.

Policie České republiky

Policisté bývají často prvními osobami, které se dostanou do kontaktu s osobou násilnou i ohroženou. Jejich hlavním úkolem je vyhodnotit vážnost situace a možná rizika pro zdraví a život osoby ohrožené. Rychlá a účinná reakce může být v případě násilného chování životně důležitá. Policisté by měli být seznámeni s tím, jak reaguje osoba, která je v akutní krizi, a jakým způsobem s ní jednat. Ke zlepšení těchto dovedností dochází například v rámci interdisciplinárního týmu Brno, kde jsou ve spolupráci s intervenčním centrem pořádána školení pro policisty, která probíhají v prostorách připomínajících reálnou situaci (Kotková et al., 2014).

Pro rozpoznání a vyhodnocování eskalace domácího násilí využívají policisté diagnostickou metodu **SARA DN** (Spousal Assault Risk Assessment). Tato metoda je určena zejména policistům, kteří se dostanou do prvního kontaktu s osobou ohroženou. Proškolený policista by měl podle Voňkové a Spoustové díky této metodě „... vyhodnotit aktuální situaci, odhadnout závažnost hrozby a přijmout opatření, která eliminují rizikovou situaci.“ (Voňková, Spoustová, 2016, s. 63) SARA DN obsahuje 15 strukturovaných otázek na rizikové faktory, na které osoba ohrožená odpovídá ano-ne. Pokud je převaha kladných odpovědí, jedná se o opakované násilí a násilná osoba je do určité míry nebezpečná (Voňková, Spoustová, 2016). K využití této metody je potřeba dostatečné množství vstupních informací, které si policista obstará např. z různých databází a dále z poznání situace na místě.

K dalším znakům, které slouží k rozpoznání domácího násilí patří typické projevy chování násilné i ohrožené osoby. Podle Voňkové a Spoustové (2016) je u obětí viditelný strach z násilníka, snížená akceschopnost, paměťové nepřesnosti ohledně data a počtu incidentů atd. Na straně násilné osoby je charakteristické odmítání zodpovědnosti, přenášení viny na oběť, bagatelizace jednání a snaha vyvolat sympatie u intervenujících osob (Voňková, Spoustová, 2016). Díky těmto znakům je možné současně rozpoznat nepravé a falešné oběti, které svou viktimizaci pouze účelově předstírají.

Snad největší problém s sebou přináší poučovací povinnost policie. Oběť je policií většinou podrobně informována o jejích právech většinou právě v momentu, kdy není schopna tyto informace dostatečně vnímat. Roubalová et al. (2019) poukazují na to, že doposud se nepodařilo najít dostatečně srozumitelnou formu sdělení.

V praxi se pak stává, že poučovací povinnost má spíše formální charakter. I u precizně zpracovaných metodik je tedy potřeba klást velký důraz na jejich aplikaci a zohlednit specifika jednotlivých obětí. Způsob, jakým jsou tyto informace sdělovány, je pro oběť významný s ohledem na její aktuální psychický a fyzický stav.

Institut vykázání

Novelizovaný zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, přinesl změnu v možnostech ochrany osob ohrožených domácím násilím, a to cestou prevence, dříve, než násilné chování nabude intenzity trestného činu (Voňková, Spoustová, 2008). Nový právní institut opravňuje příslušníky policie k vykázání násilné osoby na dobu deseti dnů, nebo uložení zákazu vstupu násilné osobě, pokud nebyla v době policejní intervence přítomna v obydlí. Vykázání násilné osoby znamená pro osobu ohroženou ochranu **teritoriální** (násilná osoba musí opustit společné obydlí a má zákaz do něj vstupovat), ale i **personální** (násilná osoba má zákaz kontaktovat osobu ohroženou telefonicky, písemně i osobně) (Voňková, Spoustová, 2016). Oprávnění policejního orgánu se zároveň vztahují i na následnou kontrolu těchto opatření. V případě porušení distančních opatření hrozí sankce v přestupkovém nebo trestním řízení. Dobu vykázání nelze zkrátit ani se souhlasem osoby ohrožené. Cílem není pouze oddělení násilné a ohrožené osoby, ale také poskytnutí odborné pomoci tak, aby se do budoucna předešlo dalším útokům proti základním lidským hodnotám, kterými jsou život, zdraví, svoboda a lidská důstojnost. Policejní orgán je proto povinen informovat o vykázání intervenční centrum a v případě přítomnosti nezletilých dětí v rodině se oslovuje i orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD). Ten je pak povinen provést šetření a zjistit, zda je prostředí, ve kterém dítě žije, vhodné pro jeho další zdravý vývoj.

Intervenční centra

Intervenční centra jsou sociální službou, která poskytuje odbornou pomoc a podporu osobám ohroženým domácím násilím. V České republice působí v každém krajském městě od roku 2007. Jejich cílem je pomoci obětem tak, aby si byly schopny řešit svoji situaci vlastními silami, a aby to vedlo k dalšímu životu bez násilí. Centra se také podílejí na uklidnění klienta v nepříznivé situaci a zajištění jeho bezpečí. Služby jsou prováděny ambulantní, terénní nebo pobytovou formou, a to sociálními pracovníky ve spolupráci s psychology a právními konzultanty. Mezi poskytované služby patří např. sociálně-právní a trestně-právní poradenství, krizová intervence, individuální psychologická péče,

krátkodobý pobyt a zprostředkování kontaktu s jinými odbornými pracovišti (Ševčík, Špatenková, 2011). Vznik těchto specializačních center je přímo spjat se zákonem č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím. Tento zákon zavedl komplexní a systémový přístup k prevenci a ochraně před domácím násilím, a to tím, že propojuje postupy policie, justice a sociálních služeb. Současně s ním nabyl účinnosti i zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, který upravuje postavení a kompetence intervenčních center.

Centra rozlišují dva typy klientů v závislosti na tom, kdo dává první impulz k zahájení vzájemné spolupráce. Podle toho, o jaký typ oběti se jedná, intervenční centrum volí následující postup práce s nimi. První skupinou jsou **klienti nízkoprahoví**, kteří kontaktují intervenční centrum sami. Tito klienti mohou službu kontaktovat osobně, telefonicky, e-mailem nebo prostřednictvím chatu (Kotková et al., 2014). Klientům je nabídnuta možnost vystupovat anonymně. Druhým typem jsou **klienti z vykázaní** neboli ti, které kontaktuje intervenční centrum samo, a to na základě povinnosti vyplývající ze zákona. Doručením kopie úředního záznamu o vykázaní vzniká intervenčnímu centru povinnost kontaktovat ohroženou osobu ve lhůtě 48 hodin. Klientovi v tomto případě už nelze nabídnout anonymitu, ale stále zde platí diskrétnost v podobě zachování povinnosti mlčenlivosti ze strany zaměstnanců centra ohledně skutečností, které se dozvěděly při výkonu činnosti v intervenčním centru (Kotková et al., 2014).

V případech, kdy vykázaní sice přeruší násilí, ale oběť musí z řady důvodů své obydlí opustit, poskytují návaznou službu azylové domy. Mezi další pomáhající služby patří např. krizová centra. V rámci pomoci obětem domácího násilí jsou intervenční centra v kontaktu i s dalšími pracovníky spadajícími do úseku sociální sítě. Dle Voňkové a Spoustové (2016) se jedná především o sociální pracovníky odboru sociálně-právní ochrany dětí, pracovníky manželských a partnerských poraden, kontaktní místa na úřadu práce, obecní úřady a okresní (obvodní) správy sociálního zabezpečení (výplata peněžité pomoci v mateřství, ...).

Nevládní (neziskové) organizace

Nezastupitelnou roli v pomoci osobám ohroženým domácím násilím mají vedle státní administrativy a justice i nevládní (neziskové) organizace. Velký rozvoj jejich aktivit byl zaznamenán po přijetí zákona o obětech trestných činů. Mezi aktivity na pomoc obětem se řadí především: „*psychologické, právní a sociální poradenství*,

azylové ubytování (popř. i s utajenou adresou), doprovod obětí na úřední jednání.“ (Voňková, Spoustová, 2016, s. 220) Jedná se tedy o všestrannou pomoc ze strany nevládních organizací, která se snaží minimalizovat možné následky viktimizace u obětí a jejich blízkých.

Nevládní organizace, které se zabývají problematikou domácího násilí se často angažují při realizacích v osvětových kampaních, vzdělávání odborné i laické veřejnosti a prosazování systémových změn (Voňková, Spoustová, 2016). Mezi nejvýznamnější a dlouhodobě působící organizace v České republice patří: Bílý kruh bezpečí, ROSA, Acorus, proFem, NOMIA, Persefona Česká charita a další.

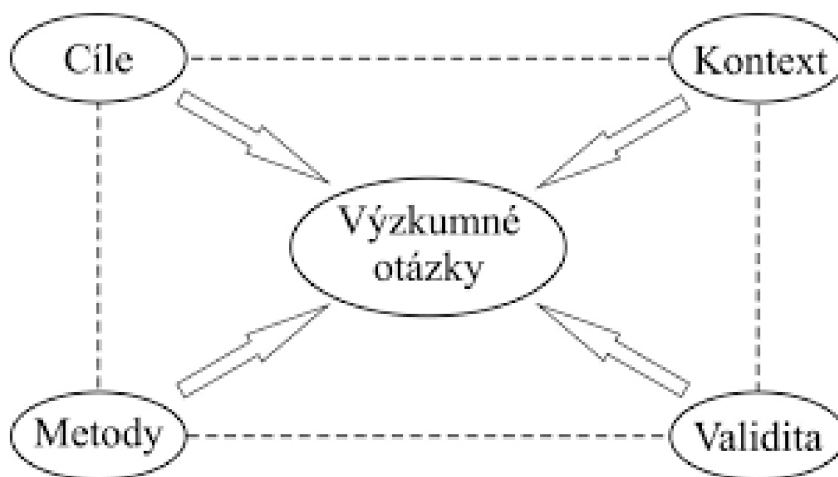
Část z těchto organizací svou činnost směřuje i vůči násilným osobám. Například ústav NOMIA se v rámci probačního programu „Terapeutický program narativní práce s agresí“ věnuje násilným osobám, které mají potíže se zvládnutím agrese v rodinných a blízkých vztazích (NOMIA Hradec Králové, 2020, online). Dále např. Persefona realizuje projekt „Bezpečné soužití – poradenství a terapie osobám, které mají problémy se zvládnutím agrese“. Pomocí tohoto programu se odborní pracovníci snaží, aby u násilné osoby došlo k přijetí zodpovědnosti za vlastní činy a poznání dopadů těchto činů na jejich blízké osoby. Dále zde dochází k nacvičování konkrétních situací a postupů, aby se násilné chování nestupňovalo. Jako jedna z metod je využívána i párová terapie (Persefona, 2015, online). Asi největším světovým hnutím usilujícím o vymýcení násilí na ženách je kampaň „Bílá stužka“. V České republice je patronem hnutí Liga otevřených mužů, která se zabývá rozvíjením projektů zaměřených na mužská témata.

5 Výzkumné šetření zaměřené na oběti domácího násilí

Obsahem této kapitoly je vlastní výzkumné šetření, které nachází teoretické ukotvení v předcházejících kapitolách. Nejprve je zde představen cíl výzkumu, hlavní výzkumná otázka a dílčí výzkumné otázky, které prošly transformací do tazatelských otázek určenou pro zvolenou výzkumnou strategii. Podrobněji je zde popsána zvolená výzkumná metoda s bližší charakterizací výzkumného souboru. Dále je ukázána technika sběru dat a rizika spolu s etickými aspekty, které byly s výzkumným šetřením spjaty.

5.1 Cíl výzkumného šetření a výzkumné otázky

Na samotném začátku výzkumného šetření je nezbytné vytyčit základní náležitosti výzkumu, tedy ujasnit si, co, proč a jak bude zkoumáno. Podle Miovského (2006) je potřeba zformulovat ideový plán výzkumu, který bude obsahovat teoretický rámec, výzkumný problém, výzkumné otázky, metody získávání dat, metody analýzy dat a časový plán. Zároveň je potřeba zohlednit to, že jednotlivé položky plánu vstupují do vzájemných vztahů, a tak se musí při definování jedné položky vždy zohledňovat i položky ostatní (Švaříček, Šedřová et al. 2007). Tuto situaci dobře znázorňuje Maxwellův (2005) interaktivní model výzkumného designu (obr. 1), kde jsou patrné jednotlivé fáze ve vzájemných vztazích, přičemž v samotném středu, jako klíčový bod, nalezneme definování výzkumných otázek.

Obr. 1 - Maxwellův interaktivní model výzkumného designu (Švaříček, Šedřová et al., 2007, s. 62)

Cílem tohoto výzkumného šetření je blíže **specifikovat jednání a prožívání obětí domácího násilí při vyhledávání pomoci a podpory**. Na tomto základě bude možné

poukázat na případné nedostatky a navrhnout zlepšení postupu ze strany poskytovatelů pomoci a podpory. Na výzkumné šetření navazuje **hlavní výzkumná otázka** (dále HVO), která je definována následovně: „**Jaké jsou vzorce jednání a způsoby vyhledávání pomoci a podpory u žen, které se staly oběťmi domácího násilí?**“

Na základě poznatků vyplývajících ze stavu dosavadního poznání jsou definovány čtyři **dílčí výzkumné otázky** (dále DVO):

DVO I: Jaké byly, z pohledu obětí, možné příčiny vzniku domácího násilí?

DVO II: Jak dochází k vyhledávání pomoci u obětí domácího násilí?

DVO III: Jaké jsou strategie zvládnání emocí u obětí domácího násilí?

DVO IV: Jaký přehled měly ženy ohrožené domácím násilím o možnostech pomoci a podpory?

Výše uvedené výzkumné otázky jsou záměrně formulovány širším způsobem, aby příliš striktně neomezovaly získané odpovědi.

Transformační tabulka

Aby bylo možné odpovědět na jednotlivé dílčí výzkumné otázky, provede se jejich operacionalizace (transformace do konkrétních tazatelských otázek), k čemuž bude sloužit níže uvedená tabulka 1.

Tabulka 1 – Přehled transformace dílčích výzkumných otázek do tazatelských otázek

Hlavní výzkumná otázka (HVO) - Jaké jsou vzorce jednání a způsoby vyhledávání pomoci a podpory u žen, které se staly oběťmi domácího násilí?	
Dílčí výzkumná otázka (DVO)	Tazatelská otázka (TO)
DVO I Jaké byly, z pohledu obětí, možné příčiny vzniku domácího násilí?	TO 1: Jaký jste měla/máte vztah se svými rodiči? Jak vzpomínáte na dětství?
	TO 2: Čím Vás zaujal Váš partner?
	TO 3: Po jaké době jste si všimla změn v partnerském vztahu?
	TO 4: Jakou dáváte příčinu vzniku domácímu násilí?
	TO 5: V jaký moment jste si uvědomila, že jste se stala obětí domácího násilí?

DVO II Jak dochází k vyhledávání pomoci u obětí domácího násilí?	TO 6: Jak se u Vás projevovalo domácího násilí, a jak dlouho jste byla obětí?
	TO 7: Kdy, a jakou jste vyhledala pomoc? Komu jste se svěřila jako první?
	TO 8: Co zapříčinilo rozhodnutí odejít od násilného partnera? Jak na celou situaci reagovala Vaše rodina?
DVO III Jaké jsou strategie zvládání emocí u oběti domácího násilí?	TO 9: Jak jste se s násilím vyrovnávala? Co Vám při tom nejvíce pomohlo?
	TO 10: Jak se dnes u Vás projevuje tato negativní partnerská zkušenost?
DVO IV Jaký přehled měly ženy ohrožené domácím násilím o možnostech pomoci a podpory?	TO 11: Od koho jste se dozvěděla o existenci a činnosti intervenčních center?
	TO 12: Jak vystupovala Policie ČR v rámci Vašeho případu? Jak hodnotíte přístup Policie ČR k Vaší osobě?
	TO 13: Došlo ze strany příslušníků Policie ČR k vykazání Vašeho partnera ze společného obydlí? Cítila jste se poté bezpečněji?

5.2 Výzkumná strategie a technika sběru dat

Vzhledem ke stanovenému cíli a s ohledem na problematiku domácího násilí je zvolen takový postup, aby bylo možné dané téma prozkoumat do hloubky, citlivě a s respektem k osobní historii dotazovaných. Po prostudování příslušné metodologické literatury byla jako nejvhodnější výzkumná metoda zvolena kvalitativní výzkumná strategie. Creswell charakterizuje kvalitativní výzkum jako: „... *proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje*

různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“ (Creswell, 1998 in Hendl, 2005, s. 50)

Na základě zvolené strategie byla pro sběr dat, v souladu s koncepcí kvalitativního výzkumu, zvolena technika – rozhovoru (interview). Z terminologického hlediska Miovský termínem interview označuje „... *takový rozhovor, který je moderovaný a prováděný s určitým cílem a účelem výzkumné studie.*“ (Miovský, 2006, s. 156) Důležité je přitom uvědomění si rizik vyplývajících z osoby výzkumníka. Hendl (2005) pro úspěšné vedení kvalitativního rozhovoru definoval základní požadavky, které musí být ze strany výzkumníka naplněny: koncentrace, interpersonální porozumění, citlivost a dovednost. Výzkumník by se měl snažit vyvarovat nevhodným formulacím otázek, špatnému time-managementu, nejasnému cíli a pokud možno předejít špatnému prvnímu dojmu při oslovování informantů o interview. Z tohoto důvodu je možné dle Hendla (1999) nahlížet na vedení kvalitativního rozhovoru jako na vědu, a také jako na umění. Vzhledem k zaměření práce a traumatizujícím zážitkům dotazovaných by se výzkumník měl snažit o co nejvíce citlivý přístup. I tak je na straně dotazovaných potřeba počítat s jejich možnou nervozitou, studem, případně nedůvěrou k výzkumníkovi.

Technika sběru dat

Data jsou shromažďována na základě individuálních polostrukturovaných rozhovorů. Obecně je tento typ interview pravděpodobně vůbec nejrozšířenější. Vytvářejí se při něm okruhy otázek, které jsou pro tazatele závazné, nicméně pořadí těchto okruhů není nutné striktně dodržovat. Zároveň i v jednotlivých dílčích otázkách je možné dělat změny tak, aby bylo dosaženo maximální výtěžnosti interview. Tento typ rozhovoru je podle Zandlové (2019) vhodné použít u výzkumu, který má s ohledem na výzkumné téma relativně homogenní vzorek. Miovský (2006) v této souvislosti uvádí, že je žádoucí použít i následné inquiry – tedy upřesnění a vysvětlení odpovědí účastníka. Tím si lze ověřit, zda tazatel odpovědi informanta dostatečně porozuměl.

Před zahájením dotazování došlo k vysvětlení účelu rozhovoru a vzhledem k výzkumnému tématu následovalo i ujištění dotazovaných o anonymitě jejich odpovědí. Rovněž bylo informováno o možnosti na jakoukoliv otázku neodpovídat a kdykoliv rozhovor přerušit, či ukončit. Tím, že se jedná o velmi citlivé téma, bylo potřeba, aby vedení rozhovoru bylo prováděno s ohledem na prožité trauma oběti

co nejvíce ohleduplně. Rozhovory probíhaly bez přítomnosti dalších osob a místo i termín byl zvolen po vzájemné domluvě. Všechny rozhovory se uskutečnily během listopadu a prosince roku 2021. Dotazovaným byl ponechán dostatek času na odpověď, délka jednotlivých rozhovorů se pohybovala v rozmezí 35-40 minut.

Ještě před započítím rozhovoru bylo zdůrazněno, že neexistují tzv. správné odpovědi, a tudíž záleží pouze na postojích a pocitech dotazovaných. Za účelem získání dostatečného množství informací byly informanti v průběhu rozhovoru neustále podněcováni prostřednictvím verbálních i neverbálních signálů k rozsáhlejším odpovědím. Výzkumník se snažil vytvořit vztah vzájemné důvěry, projevovat zájem a zároveň zůstat neutrální k obsahu sdělených dat.

5.3 Charakteristika výzkumného souboru

S ohledem na stanovený cíl práce a zvolenou techniku sběru dat je použito záměrného výběru výzkumného vzorku. Na základě stanovených kritérií byly osloveny pouze takové ženy, které splňovaly níže uvedená kritéria a současně byly ochotny se zapojit do výzkumného šetření.

Kritériem pro výběr informantek bylo to, aby se jednalo o **ženu, která se v minulosti stala obětí domácího násilí a následně vyhledala nějaký druh poskytované podpory**. Vzhledem k zachování anonymity jsou uvedeny pouze stručné informace k zúčastněným osobám a informantky vystupují pod smyšlenými jmény. Věk, nejvyšší dosažené vzdělání a zaměstnání jsou ovšem skutečné.

Výběrový soubor výzkumného šetření je tvořen informantkami vybranými technikou sněhové koule, kdy oslovená osoba výzkumníkovi dává kontakt na další osoby, splňující daná kritéria (Patton, 1990). Šetření se účastnilo celkem 7 žen, které se v minulosti staly oběťmi domácího násilí. Po prvním kontaktování bylo výzkumníkovi přislíbeno devět rozhovorů, nakonec se jich uskutečnilo sedm. Dvě dotazované ženy si setkání rozmyslely s odůvodněním, že na celou situaci chtějí zapomenout a nechtějí se k tomuto tématu vracet.

Informantky byly požádány o svolení k pořízení zvukového záznamu, s čímž všechny souhlasily. Po každém rozhovoru následovalo podrobné zpracování právě realizovaného rozhovoru. Zvukový záznam byl pořízen na mobilní telefon pomocí aplikace „Hlasový záznamník“. Tyto zvukové stopy byly následně doslovně přepsány

do textového programu Microsoft Word (viz Příloha B). Pro zvýšení přehlednosti jsou v níže uvedené tabulce 2 představeny jednotlivé informantky.

Tabulka 2 - Přehled informantek

Informant	Věk	Nejvyšší dosažené vzdělání	Zaměstnání
Alena	45	středoškolské s maturitou	pečovatelská služba
Božena	24	vysokoškolské	studentka
Dana	56	vysokoškolské	učitelka
Hana	34	vyučena	dělnice
Iva	44	středoškolské s maturitou	úřednice v bance
Jana	41	středoškolské s maturitou	zdravotní sestra
Pavla	38	středoškolské s maturitou	úřednice na poště

5.4 Analýza a interpretace dat

V této části práce jsou analyzovány odpovědi na jednotlivé tazatelské otázky, a to tím způsobem, že jsou rozčleněny do okruhů, které vycházejí ze stanovených dílčích výzkumných otázek. Zároveň konec každého okruhu obsahuje shrnutí dané DVO.

Data byla získána individuálními polostrukturovanými rozhovory, které se uskutečnily v listopadu a prosinci roku 2021. Dle Švaříčka a Šed'ové (2007) analýza dat a jejich sběr probíhají současně, výzkumník sbírá data, provede jejich analýzu a na základě výsledku rozhodne, zda je potřeba sběr dat opakovat (srov. Miovský, 2006). K samotné analýze dat je použita metoda **otevřeného kódování**. Miovský (2006) charakterizuje kódování jako proces přiřazování klíčových slov a symbolů k částem textu, aby byla umožněna snadnější a rychlejší práce s většími významovými celky. Jedná se de facto o systematické označování významových celků dle vytvořených kritérií. Autoři Švaříček a Šed'ová (2007) otevřené kódování popisují tak, že se celistvý text rozbije na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména a s takto nově pojmenovanými fragmenty textu potom výzkumník dále pracuje.

Strauss a Corbinová (1999) k tomu ještě dodávají, že tyto nově vzniklé fragmenty je potřeba mezi sebou porovnávat. Důraz je kladen na hledání společných a rozdílných prvků ve výpovědích jednotlivých informantů. Tento postup autoři Glaser a Strauss označují jako **metodu nepřetržitého porovnávání**. V podstatě jde o použití Millovy metody podobnosti a rozdílu, kde „... *případy vzájemně podobné, ale s různými výstupy*

se porovnávají s cílem nalézt původ rozdílnosti. U podobných případů, jež mají stejné výstupy, se zkoumá, za jakých podmínek jsou si všechny podobné, aby se zjistila jejich možná společná příčina.“ (Hendl, 2005, s. 245)

Jakmile je vytvořený seznam kódů, je možné přejít k procesu seskupování kódů neboli **kategorizaci**. Tato kategorizace probíhá na základě podobnosti nebo jiné vnitřní souvislosti kódů. Díky tomu lze celkové množství získaných informací zredukovat do přehlednější podoby. Dle Švaříčka a Šed'ové (2007) se vlastně jedná o postup, který se odehrává ve třech úrovních: úrovní jedna jsou **datové úryvky**, úrovní dvě jsou **kódy** a do poslední třetí úrovně řadíme **kategorie**. Miovský (2006) doplňuje, že v procesu kódování objevujeme nejenom kategorie, ale také vlastnosti, které nám pomáhají nalézat vztahy mezi kategoriemi. Jednotlivé kategorie si většinou pojmenovává výzkumník sám dle potřeby, tudíž celý proces kódování je považován za velmi subjektivní. (Strauss, Corbinová, 1999)

Toušek in Hirt (2012) rozeznává dva základní typy kódování. První možnost, jak realizovat proces kódování, je **induktivní** typ. V tomto případě jsou kódy vytvářeny až v průběhu analýzy. Druhý způsob je opačný, protože výzkumník si jednotlivé kódy i kategorie nadefinuje již před začátkem kódovacího procesu. Tento způsob je nazýván jako **deduktivní**. Vzhledem k tomu, že výzkumné šetření v této práci má jasně nadefinované výzkumné otázky a strukturovaný scénář rozhovoru (viz Příloha A), je zde použito deduktivního typu kódování.

Po uskutečnění výše uvedeného procesu kódování a kategorizace proběhlo již samotné analyzování rozhovorů, které bylo realizováno metodou porovnávání. Získané údaje jsou analyzovány s cílem odpovědět na hlavní výzkumnou otázku: **„Jaké jsou vzorce jednání a způsoby vyhledávání pomoci a podpory u žen, které se staly obětmi domácího násilí?“** Kapitola zároveň obsahuje řadu doslovných citací.

Shrnutí DVO 1: Jaké byly, dle obětí, možné příčiny vzniku domácího násilí?

PŘÍČINY VZNIKU

Z provedených rozhovorů je patrné, že většina žen má špatný vztah se svým otcem. Alena např. uvádí, že *„vztah s otcem nebyl tak hezký, urážel moji mamku, stále na ni křičel, a i fyzicky ji napadl. (...) Mamku také podváděl.“* Podobnou zkušenost uvedla i Pavla: *„můj otec je silný alkoholik, což moje dětství celkem dost ovlivnilo.*

Táta byl totiž agresivní, když měl alkohol, ale i když ho neměl. Mámu stále mlátil a bylo mu úplně jedno, že se na to s bráchou díváme.“

Ženy ve shodě uvádějí, že na partnerech na začátku vztahu oceňovaly zejména to, jak byli velice ohleduplní, všímaví a laskaví.

„Trávili jsme spolu spoustu času, jezdili na výlety a do toho mi pomáhal s věcmi v domácnosti. (...) Dalo by se říct, že mi ho ostatní kamarádky záviděly.“ (Dana)

„Znali jsme se už od školy, v dětství jsme bydleli kousek od sebe. Nejdřív to byl můj nejlepší kamarád, potom jsme spolu začali randit. V tu dobu se jeho rodiče zrovna rozváděli, a myslím, že i soudili o majetek, ale nikdy by mě nenapadlo, že to stejné zažijeme spolu.“ (Iva)

V odpovědích na otázku prvotních náznaků domácího násilí se od sebe informantky vzájemně liší. Někde nastalo násilné chování již těsně po seznámení, jinde zase až po několika letech vztahu a společného bydlení. Paní Jana patří do té skupiny, kde sklony k násilnému jednání měl partner již krátce po společném nastěhování: *„takhle zpětně si uvědomuji, že ty náznaky byly už před svatbou, ale v té době jsem si toho nevěšmala, byla jsem do něho opravdu zamilovaná.“* Zarážející je ale skutečnost, že až po deseti letech vztahu si uvědomila, že je obětí. Poté trvalo ještě další rok, než od násilného partnera odešla.

Změny v partnerském vztahu nejčastěji nastávají s nástupem žen na mateřskou dovolenou a při jejich návratu zpět do zaměstnání, a to z důvodu žárlivosti partnerů.

„Podle mě byla hlavní příčina jeho chronická žárlivost. Nemohla jsem se ani bavit s cizím chlapem. Stačilo, když se na mě někdo usmál a hned byl problém. (...) Asi to měl po otci, u nich v rodině ho musel každý poslouchat, všichni z něj měli strach.“ (Hana)

„K přelomu a zhoršení našeho vztahu bych viděla dobu, kdy jsem nastoupila po druhé mateřské do současného zaměstnání.“ (Alena)

Tazatelská otázka č. 5 se zabývala momentem, kdy se ženy začaly cítit jako oběti domácího násilí. Uvědomění si, že vztah není zdravý a dochází v něm k jednostranné agresi přichází relativně pozdě. Spousta žen žila v přesvědčení, že takové chování je normální, protože obdobně se choval i jejich otec k matce. Ženám pomohlo až to, když se svěřily své blízké osobě, která jim doporučila, aby situaci začaly řešit. *„Dlouho jsem si to neuvědomovala, protože jsem v takovém prostředí vyrůstala, a tak mně to přišlo úplně normální. Začala jsem to řešit až v době, kdy už mě začal dost mlátit“ (Pavla)*

Shrnutí DVO II: Jak dochází k vyhledání pomoci u oběti domácího násilí?

VYHLEDÁNÍ POMOCI

Druhá dílčí výzkumná otázka zkoumala prostřednictvím konkrétních otázek, jaké formy domácího násilí se u obětí projevovaly, jak došlo k vyhledání pomoci a co zapříčinilo odejití od partnera.

Nejčastěji se domácí násilí projevovало po psychické stránce, tedy urážkami, nadávkami a obviňováním. Násilníci ve většině případů ani neřešili, že jsou tomu přítomny děti. „*Nejhorší bylo, že si zase něco vymyslel a pak tam na mě řval, úplně smyšlu zbavený, a to i před dětma. Ty samozřejmě vůbec nechápaly, co se děje.*“ (Jana) Podobnou zkušenost sdělila i paní Božena: „*ze začátku na mě útočil po psychické stránce, ponižoval mě před rodinou, kamarády, nemohla jsem nikam jet. (...) Vadilo mu úplně všechno, i můj styl oblékání.*“ Výjimkou v odpovědích nebylo ani fyzické násilí. „*To jsme ještě bydleli společně na kolejích, když za mnou přišel na pokoj a řval na mě, že mu jsem beztak nevěrná. Já se mu to snažila rozmluvit, což ho ještě více naštválo a vrazil mi několik facek.*“ (Božena) Jen jedna žena ze sedmi zašla za svým lékařem, aby měla všechny lékařské zprávy o zranění, které jí násilný partner způsobil. Tři ženy zažily i sexuální obtěžování. Ve všech případech to bylo v momentě, kdy byl jejich partner pod vlivem alkoholu.

Až na jedinou ženu informantky vyhledaly pomoc nejprve v okruhu svých blízkých. „*Jako prvnímu jsem se tehdy asi svěřila své kamarádce, která o mně věděla vše, a věděla vždy o všem, co se u nás dělo.*“ (Alena) Dana zase popisuje velikou podporu ze strany rodiny: „*nejvíc mi určitě pomohla moje maminka, bez té bych tu už určitě nebyla. Velikou oporu jsem ale měla i ve svých dětech. Nejprve jsem je do toho nechtěla zapojovat, ale už jsou velké, a po odstěhování jsem jim chtěla říct pravdu.*“ (Dana) Mezi další osoby, kterým se oběti svěřily, patří kolegové/kolegyně v práci. Jediná Pavla se se svou rodinou nestýká a ani v tu dobu neměla žádnou jinou osobu, se kterou by se mohla poradit, a tak celou situaci řešila rovnou s policií. „*Oporu v rodině nemám, hodně dlouho jsem byla na všechno sama. Tajně jsem ale doufala, že se stane nějaký zázrak a někdo mi přijde pomoci celou situaci řešit. Když už jsem byla v takovém stavu, že jsem se strašně bála, tak jsem našla odvalu zajít na policii. Zatím to pokládám asi za nejlepší rozhodnutí v mém životě.*“ (Pavla)

Většina informantek začala odchod od partnera řešit až poté, co se ve vztahu objevilo fyzické násilí. K rozhodnutí opustit partnera dokázala oběti často přesvědčit rodina. Paní Alena se rozhodla situaci řešit především kvůli svým dětem. „*Hlavním důvodem ukončení vztahu byl špatný psychický stav mé mladší dcery a doporučení sociálky, že otec by měl odejít ze společné domácnosti, protože jinak může dojít k tomu, že mi dceru odeberou.*“ (Alena) Dalšími důvody, které ženám pomohly k definitivnímu odchodu od partnera, byly zákaz přibližování a institut vykázní násilného partnera.

Shrnutí DVO III: Jaké jsou strategie zvládnání emocí oběti domácího násilí?

ZVLÁDÁNÍ EMOCÍ

Všechny ženy tato negativní zkušenost velice poznamenala. Uvedly, že mají obavy, aby se násilné jednání neprojevovalo i u budoucích partnerů. „*Já mám pocit, že ty nervově labilní chlapy snad přitahuji.*“ dodala Hana, která ve svých 34 letech odešla už od druhého násilného partnera. „*Nemůžu říct, že bych se s tím vyrovnala, s tím se snad ani nejde vyrovnat. Spíše jsem se s tím naučila žít.*“ (Iva) Podobně jako Iva to vnímá i Pavla. „*Vyrovnat se s tím nedá nikdy, jsou určité dny, kdy si na to vzpomenu, a hned se mi udělá zle. Nechápu, jak jsem s ním mohla tak dlouho vydržet.*“

Nejvíce ženám pomáhá mluvit o své situaci s ostatními. Alena, Jana, Božena a Dana např. docházely na doporučení k psychoterapeutce. „*Pomohlo mi, že jsem si o tom mohla s někým popovídat. Nedusit to jenom v sobě. Přesvědčila jsem se o tom, že bez komunikace to prostě nejde. Dala jsem na rady psycholožky a pracovníků centra, které se mi snažily se vším pomoci. Dokonce mi byla nabídnuta i možnost ubytování, ale to jsem nevyužila, protože jsem odešla k rodičům.*“ říká Dana.

U otázky zaměřující se na projevy negativní zkušenosti v současných partnerských vztazích se opakují odpovědi zahrnující pocity zklamání a nedůvěry. Velká část žen má problém navázat nový kontakt. „*Jako je to dost těžké si hledat někoho nového, pořád se bojím, že se něco změní a spadne to do starých kolejí, jako s minulým přítelem.*“ (Jana) „*Pořádně nedokážu být s nikým ani kamarádka. Snažím se nepustit si k tělu nikoho tak, aby mi byl schopný ublížit. Stačí mě si jen občas s někým popovídat, nic hlubšího nepotřebuji. (...) Ale aspoň jsem se naučila být vůči lidem v mém okolí více vnímavá a odhalit, když mi někdo lže, (...) asi to je kvůli tomu, co mám za sebou.*“ (Božena) „*Já už se na to snažím nemyslet, zapomenout, je to pro mě už stará věc. Samozřejmě, že občas mi to projede hlavou, ale současný manžel je úplně jiný.*“ (Dana)

Shrnutí DVO IV: Jaký přehled měly ženy ohrožené domácím násilím o možnostech pomoci a podpory?

POVĚDOMÍ O MOŽNOSTECH POMOCI

Cílem čtvrté dílčí výzkumné otázky bylo zjistit, jaký mají ženy ohrožené domácím násilím přehled o možnostech pomoci a podpory. Doplnující otázka se týkala i zkušeností s příslušníky Policie ČR v souvislosti s vykááním násilného partnera ze společné domácnosti. Polovina žen se dozvěděla o existenci intervenčních center od sociálních pracovníků, popřípadě od příslušníků Policie ČR. Druhá polovina žen se o činnosti center dozvěděla od svých známých. *„O intervenčním centru jsem se dozvěděla od kolegyně z práce, sice jsem věděla, že podobná zařízení existují, ale název jsem si nepamatovala.“* (Hana)

Z výzkumného šetření je patrné, že pokud už dojde k takovému rozhodnutí, jako je nahlášení násilného partnera na policii, je velká pravděpodobnost, že dojde k jeho vykáání ze společného obydlí a s tím ustanou i násilné ataky.

Paní Alena má dvě zkušenosti s přivolanou hlídkou Policie ČR. Na otázku, jak hodnotí přístup Policie ČR ke své osobě, odpověděla: *„... v prvním případě spíše trochu negativně, protože došlo pouze k urážkám, slovnímu napadání. Sice manžela odvezli na záchytku do Hradce, ale tam ho nehospitalizovali, protože když ho tam dovezli, tak neměl dost promile a propustili ho, a on zas přijel autobusem domů.“* V druhém případě byli přivoláni policisté na základě telefonátu mladší dcery a sousedky. *„Policie byla více ráznější, manžel jim také utekl oknem a schovával se, protože už věděl, co ho čeká, vyhrožoval mi, protože jsem na něj znovu zavolala policii.“*

5.5 Shrnutí výzkumného šetření

Shrnutí výzkumného šetření probíhá na základě analýzy rozhovorů uvedených v podkapitole 5.4 Analýza a interpretace dat a je zaměřeno na zodpovězení hlavní a dílčích výzkumných otázek, které byly stanoveny v úvodu šetření. Věkový rozptyl informantek dosahuje rozmezí 32 let a ve výzkumném vzorku jsou zároveň ženy s výučním listem, ale i s vysokoškolským diplomem.

Jaké byly, dle oběti, možné příčiny vzniku domácího násilí?

První dílčí výzkumná otázka (DVO I) zkoumala pomocí tazatelských otázek, vytvořených za pomoci transformační tabulky (tabulka 1), možné příčiny vzniku

domácího násilí. Na základě výzkumného šetření lze uvést, že pět žen ze sedmi se setkala s domácím násilím až ve svých partnerských vztazích, ovšem dobré vztahy se svým otcem popsala pouze jedna informantka. Všechny ženy byly příliš důvěřivé ke svému násilnému partnerovi. Většina informantek uvedla jako příčinu násilí alkohol a žárlivost partnera. Dále se odpovědi shodovaly v tom, že partner má násilnické chování naučené od svého otce.

Jak dochází k vyhledání pomoci u oběti domácího násilí?

Následující dílčí výzkumná otázka (**DVO II**) zjišťovala způsoby, jak dochází k vyhledávání pomoci u obětí domácího násilí. Z výzkumného šetření vyplývá, že šest ze sedmi žen vyhledaly prvotní podporu v okruhu svých blízkých, tj. u rodiny, či u kolegů. Tam, kde vztahy v rodině nejsou dobré, obrátily se s žádostí o pomoc na své blízké přátele, případně rovnou na policii. Ženy často čekaly, že se pomoc objeví sama od sebe, aniž by si o ní musely říkat. Přály si, aby si někdo z jejich blízkých všimnul jejich situace a ony se mu mohly svěřit. Z výše uvedených poznatků též vyplynulo, že už při počátečních problémech je důležité se svěřit někomu blízkému, komu ohrožená osoba důvěřuje a může se na něho kdykoliv obrátit. Je zásadní překonat strach z reakce okolí a nebát se otevřeně mluvit o tom, co se děje doma „za zavřenými dveřmi“, pokud se jedná o chování vykazující znaky domácího násilí. V mnoha případech však samotná „laická“ pomoc rodiny nestačí, a tak je třeba vyhledat pomoc odbornou. I pozorované oběti se často poté, co jim to bylo doporučeno od jejich blízkých, obrátily na neziskové organizace. Zde poskytnutou pomoc ženy hodnotily velmi kladně a pracovníci organizací jsou podle nich ochotní a nápomocní.

Jaké jsou strategie zvládnání emocí oběti domácího násilí?

Další dílčí výzkumná otázka (**DVO III**) se zabývala strategiemi zvládnání emocí u obětí domácího násilí. Pocity, kterými si procházely všechny informantky, se navzájem velmi podobaly. Většina žen zvolila strategii spočívající ve snaze řešit vzniklý problém. Jednalo se tak např. o nahlášení činu na policii či vyhledání jiné příslušné odborné pomoci u nevládních (neziskových) organizací v oblasti psychologie, psychiatrie nebo právní pomoci. Naopak jiné oběti situaci řešily pokusem „utéct“ a „schovat se“, aby je agresor nenašel. Zvládnutí emočních projevů oběti je velmi náročné a bez pomoci odborníka dokonce velmi riskantní, a proto jsou sociální pedagogové, psychologové a další pomáhající pracovníci vyškoleni, jak oběť při zvládnání emočních projevů doprovázet.

Jaký přehled měly ženy ohrožené domácím násilím o možnostech pomoci a podpory?

Závěrečná dílčí výzkumná otázka (DVO IV) zjišťovala prostřednictvím konkrétních otázek, jaký přehled mají ženy ohrožené domácím násilím o možnostech pomoci a podpory. Ukázalo se, že ženy mají obecné povědomí o tom, že existují organizace zaměřené na pomoc obětem domácího násilí. Tyto informace získávají především od svých známých. Bližší informace, ať už vědomost o konkrétních organizacích či způsobech jejich pomoci a anonymitě spolupráce, jim však ve většině případů chybí. Informantky proto dále vyhledávají kontakty prostřednictvím webových stránek jednotlivých organizací anebo tyto informace získávají od svého praktického lékaře. Ukázalo se, že i pomoc a podpora ze strany nevládních (neziskových) organizací tvoří nedílnou součást komplexní práce s oběťmi. V případě vykázaní násilného partnera policisté předají oběti kontakt na neziskové organizace pomáhající obětem trestných činů a krizová centra v daném regionu.

Hlavní výzkumnou otázkou výzkumného šetření bylo, **jaké jsou vzorce jednání a způsoby vyhledávání podpory a pomoci u žen, které se stali oběťmi domácího násilí?** Z výzkumného šetření vyplývá, že vzorce jednání a způsoby vyhledávání podpory a pomoci u žen jsou velmi podobné. Všechny informantky vyhledaly pomoc v okamžiku, kdy už měly pocit, že to samy nezvládnou. Ženy většinou jako první hledaly pomoc u svého nejbližšího okolí (rodina, blízcí přátelé) a často se obracely i na své kolegy v zaměstnání. Velkou podporou jsou i nevládní (neziskové) organizace, které tvoří důležitou síť na pomoc obětem domácího násilí. Z výzkumného šetření dále vyplynulo, že poskytovaná podpora obětem je důležitá nejen v průběhu domácího násilí, ale i po jeho ukončení.

Docházení k psychologovi nebo psychiatrovi bývá pro oběti domácího násilí často nezbytné z důvodu zvládnutí emocí. Přijetí této podpory zásadně pomáhá při návratu do normálního života. Data z výzkumného šetření prokázaly, že jedním z nejdůležitějších momentů při řešení domácího násilí je najít odvahu a obrátit se na policii. Oběti často vyhledaly pomoc v okamžiku, kdy začaly mít strach z eskalace násilného jednání partnera. Zároveň se potvrdilo, že díky institutu vykázaní dochází ve většině případů k zastavení jednání pachatele vůči oběti. V této souvislosti je zásadním přínosem, jsou-li zaznamenávány jednotlivé ataky, které v případě oznámení na policii slouží jako důkazní materiál proti násilnému pachateli.

Cílem výzkumného šetření bylo blíže **specifikovat jednání a prožívání obětí domácího násilí při vyhledávání pomoci a podpory**. Díky výše zjištěným poznatkům, zodpovězením hlavní výzkumné otázky a dílčích výzkumných otázek, byl tento cíl naplněn. Vzhledem k malému počtu zkoumaného vzorku informantů však nelze zjištěné závěry zobecnit na celou skupinu osob ohrožených domácím násilím v České republice, nicméně podrobné přiblížení výše uvedených příběhů může sloužit k lepšímu pochopení tohoto jevu, což bylo také účelem diplomové práce.

Závěr

Diplomová práce čtenáři nabídla uceleně zpracovanou problematiku oběti se zvláštním zaměřením na oběť domácího násilí, a to jednak v teoretické rovině, tak v rámci vlastního výzkumného šetření věnovanému výlučně obětem domácího násilí.

Z dostupné literatury a dosud provedených odborných výzkumů vyplývá, že „u většiny kriminálních jevů převažují detailní informace o pachatelích nad letnými poznatky o jejich obětech. U domácího násilí je tomu naopak. Zatím víme daleko více o obětech domácího násilí než o jeho pachatelích.“ (Matoušek et al., 2005, s. 228) Nutno podotknout, že relativně nově se však začíná pracovat i s osobností pachatele. Pokud jde o násilnou osobu, žádný typický agresor neexistuje. Dle statistik je to však právě muž, kdo je nejčastěji násilnou osobou.

Provedeným výzkumným šetřením bylo mj. zjištěno, že ženy shledávají příčinu domácího násilí nejčastěji v přílišné žárlivosti svého partnera a v jeho závislosti na alkoholu. Dle uvedených výsledků oběti vyhledávají pomoc až v případě eskalace násilí, přičemž nejčastěji se obracejí na své blízké a teprve sekundárně na Policii ČR. Ačkoliv většina žen se snažila násilí v domácnosti vyřešit vyhledáním odborné pomoci, ať už u nevládní (neziskové) organizace či nahlášením činu na Policii ČR, některé se naopak ještě více uzavřely do soukromí ve snaze „utéct“ a „schovat se“, aby je agresor nenašel.

Významný aspekt zpracovávané problematiky se týká způsobu spolupráce s oběťmi. Je nezbytné, aby pomoc obětem domácího násilí byla vnímána jako interdisciplinární záležitost, kdy spolu jednotlivé pomáhající profese a subjekty musejí spolupracovat. Je zřejmé, že každá z organizací a institucí na pomoc obětem hraje svoji nezastupitelnou roli v řešení domácího násilí, avšak jedině na základě jejich vzájemné propojenosti může být pomoc obětem efektivní. Jak vyplývá z předešlých kapitol, nedostatek povědomí o činnosti ostatních subjektů a absentující vzájemná komunikace pomocných složek má za následek nedostatečné řešení domácího násilí.

Podobně i mnoho obětí domácího násilí má strach o svých problémech mluvit, a to často právě z důvodu, že neví, jaké služby mohou využít, jaká mají práva a jak se s nimi bude dál nakládat, když onu instituci kontaktují. Často se bojí, že se jejich případ dostane na veřejnost, bude narušena jejich anonymita, a násilník se díky tomu bude chtít mstít. Oběti mají strach, stydí se za svou situaci.

Význam domácího násilí spočívá mj. i v tom, že tento negativní jev má nemalý dopad na celou společnost. V rámci evidovaných případů vykázání je ve více než polovině případů zaznamenána přítomnost nezletilých dětí. To může do budoucna znamenat velkou hrozbu, neboť na základě nápodoby bude pravděpodobně docházet k řetězové reakci, kdy se agrese v rodinách přenesla z generace na generaci. Ostatně tento trend se začíná projevat již dnes. Agrese se rozšířila z partnerských vztahů na transgenerační násilí, kde se oběťmi stávají jak děti a mladiství, tak senioři. Čím dál častěji se setkáváme i s tím, že se násilí dopouštějí děti na svých rodičích, prarodičích, a to i ve věku, kdy jsou ještě nezletilí. Výjimkou není ani násilí ze strany seniorů.

Česká republika v posledních letech přijala řadu opatření s cílem zlepšit prevenci a postavení obětí domácího a genderově podmíněného násilí. Vznikla síť intervenčních center a byla zavedena možnost vykázání násilné osoby ze společného obydlí. Zároveň se věnuje větší pozornost školení policie a soudců a realizují se osvětové a preventivní kampaně zaměřené na veřejnost. Zákon o obětech přijatý v roce 2013 s sebou přinesl celou řadu pozitivních změn, především významným způsobem posílil postavení oběti.

Zásadní význam pro okamžitou ochranu ohrožené osoby před násilím zajišťuje zejména institut vykázání násilné osoby ze společného obydlí. Díky oddělení násilné osoby od oběti má tato oběť příležitost svobodně se rozhodnout o svém budoucím setrvání ve vztahu a tím i o dalším podrobování se páchanému násilí.

V neposlední řadě stojí za pozornost vývoj fenoménu domácího násilí v průběhu posledních dvou let. Podle organizací na pomoc obětem totiž potíže prohloubila i covidová krize. Momentálně se na ně obrací až o polovinu více lidí než před pandemií.

V závěru práce je vhodné poukázat na možné nedostatky a jejich možná řešení. Odborníci z neziskového sektoru se pravidelně setkávají s klienty, kteří nevědí, jestli jimi prožité události splňují skutkovou podstatu nějakého trestného činu, zda jsou vůbec oběťmi a zda mají nárok na pomoc. Ve společnosti je stále mnoho lidí, kteří nemají informace, na koho se mohou v případě potřeby obrátit. Zároveň ani netuší, co od takové pomoci mohou očekávat. Autor této práce vnímá nedostatečné povědomí veřejnosti o možnostech řešení domácího násilí jako zásadní nedostatek s potenciálem relativně snadného řešení, které vidí v osvětové kampani, jejíž součástí by bylo vytvoření srozumitelných brožur, které by poskytovaly souhrn základních informací.

Seznam použitých zdrojů

- BEDNÁŘOVÁ, Zdena. *Domácí násilí: zkušenosti z poskytování sociální a terapeutické pomoci ohroženým osobám*. Praha: Acorus, 2009. 92 s. ISBN 9788025454220.
- BÍLÝ KRUH BEZPEČÍ. *Výroční zpráva 2020* [online]. Praha: Bílý kruh bezpečí, z. s., 2020. [cit. 20.11.2021]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/o-nas/zakladni-udaje-o-organizaci/vyrocní-zpravy/>.
- BYDŽOVSKÁ, Tereza. *Nárůst domácího násilí během karantény způsobil strach z neznámého a ztráta komfortní zóny, tvrdí psychologka*. In: ČT24 [online]. 2020 [cit. 20.11.2021]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3136748-narust-domaciho-nasili-behem-karanteny-zpusobil-strach-z-neznameho-a-ztrata-komfortni>.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004. ISBN 80-86473-86-4.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila a VITOUŠOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky: domácí násilí, stalking, predikce násilí*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2207-8.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. 158 s. ISBN 978-80-262-0582-1.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Domácí násilí: nebezpečné rodinné vztahy ve 21. století*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020. ISBN 978-80-7380-806-8.
- GROSSMANOVÁ, Michaela. *Domácího násilí v roce 2020 přibylo. Organizace pomáhající obětem evidují nárůst poptávky po svých službách*. In: ČT24 [online]. 2021 [cit. 20.11.2021]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3262430-domaciho-nasili-v-roce-2020-pribylo-organizace-pomahajici-obetem-eviduji-narust>.
- GRŮVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav a ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kriminologie*. Vyd. 4. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 536 s. ISBN 978-80-7478-614-3.
- HENDL, Jan. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1999. 277 s. ISBN 80-246-0030-7.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2.

- HIRT, Tomáš. *Vybrané kapitoly z aplikované sociální antropologie*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2012. ISBN 978-80-261-0122-2.
- KOTKOVÁ, Martina. *Domácí násilí v kontextu rodiny a práce*. Brno: Spondea, 2014. ISBN 978-80-260-7191-4.
- KRAUS, Blahoslav. *Sociální deviace v transformaci společnosti*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. 210 s. ISBN 978-80-7435-575-2.
- KRAUS, Blahoslav a HRONCOVÁ, Jolana. *Sociální patologie*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. 325 s. ISBN 978-80-7435-080-1.
- MATOUŠEK, Oldřich, KODYMOVÁ, Pavla, KOLÁČOVÁ, Jana. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 807367002x.
- MAXWELL, Joseph. A. *Qualitative Research Design. An Interactive Approach*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage, 2005. ISBN 0761926089.
- MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4.
- NOMIA. *Terapeutický program narativní práce s agresí*. In: *NOMIA Hradec Králové* [online]. 2020 [cit. 20.11.2021]. Dostupné z: <https://nomiahk.cz/agrese/>.
- NOVOTNÝ, Oto. *Kriminologie. 2.*, přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004. ISBN 80-7357-026-2.
- NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Josef et al. *Kriminologie. 3.* vydání. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008. 978-80-7357-409-3.
- PATTON, Michael, Quinn. *Qualitative Evaluation and Research Methods*. Newbury. Park and London: Sage, 1990. 532 s. ISBN 0803937792.
- POLICIE ČR. *Domácí násilí: Nebudme slepí k domácímu násilí*. In: *Policie.cz* [online] 2021 [cit. 20.11.2021]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/domaci-nasili-644841.aspx>.
- PERSEFONA. *Bezpečné soužití – poradenství a terapie osobám, které mají problémy se zvládnutím agrese*. In: *Persefona.cz* [online] 2015. [cit. 20.11.2021]. Dostupné z: <https://www.persefona.cz/bezpecne-souziti-2020-poradenstvi-a-terapie-osobam-ktere-maji-problemy-se-zvladanim-agrese>.
- ROUBALOVÁ, Michaela et al. *Oběti kriminality – poznatky z viktimizační studie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie. ISBN 978-80-7338-174-5.

- STAŇKOVÁ, Lenka, ŠČERBA, Filip a VICHLENDÁ, Milan. *Násilná kriminalita*. Praha: Leges, 2014. 264 s. ISBN 978-80-7502-069-7.
- STRAUSS, Anselm L. a CORBIN, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. 196 s. ISBN 80-85834-60-X.
- SOCHŮREK, Jan a SLUKOVÁ, Květuše. *Úvod do viktimologie pro pomáhající profese*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2013. ISBN 978-80-7372-951-6.
- ŠEVČÍK, Drahomír a ŠPATENKOVÁ, Naděžda. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-736-7690-2.
- ŠTEFUNKOVÁ, Michaela. *Zkrácené formy trestního řízení – možnosti a limity*. Praha: IKSP, 2013. Studie. ISBN 978-80-7338-133-2.
- ŠPATENKOVÁ, Naděžda. *Krize a krizová intervence*. Praha: Grada, 2017. ISBN 978-80-247-5327-0.
- ŠVARŇÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ, Klára et al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. 377 s. ISBN 978-80-262-0644-6.
- TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie: jak studovat zločin*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2982-4.
- ÚŘAD VLÁDY ČR. *Národní akční plán prevence domácího násilí na léta 2011–2014*. [online]. Praha: Úřad vlády České republiky. 2011. [cit. 2021-11-21]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/NAP_15-04-2011.pdf.
- ÚŘAD VLÁDY ČR. *Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2019–2022*. [online]. Praha: Úřad vlády České republiky. 2019. 53 s. [cit. 2021-11-21]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/dokumenty/AP_DN---grafikaFINAL.pdf.
- VARGOVÁ, Branislava, POKORNÁ, Dana a TOUFAROVÁ, Marie. *Partnerské násilí*. Praha: Linde, 2008. ISBN 978-80-86131-76-4.
- VÁLKOVÁ, Helena, KUČHTA, Josef, HULMÁKOVÁ, Jana et al. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2019. 585 s. ISBN 978-80-7400-732-3.
- VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché. ISBN 978-80-247-4849-8.

- VOŇKOVÁ, Jiřina a SPOUSTOVÁ, Ivana. *Domácí násilí z pohledu žen a dětí: právní stav k 1.1.2016*. 3. přepracované vydání. Praha: proFem, 2016. ISBN 978-80-904564-5-7.
- ZANDLOVÁ, Markéta. *Rozhovor*. In NOVOTNÁ, Hedvika, ŠPAČEK, Ondřej a ŠTOVÍČKOVÁ, Magdaléna. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: FHS UK, 2019. 495 s. ISBN 978-80-7571-025-3.
- ZEDNER, Lucia. *Victims*. In MAGUIRE, Mike, MORGAN, Rodney a REINER, Robert. *The Oxford Handbook of Criminology*. 2. vydání. Oxford: University press, 1994. 1259 s. ISBN 0198762429.
- ZOUBKOVÁ, Ivana et al. *Kriminologický slovník*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. 251 s. ISBN 978-80-7380-312-4.

Přílohy

Příloha A: Scénář rozhovoru

Dobrý den, jmenuji se Ondřej Valena, jsem studentem oboru Sociální pedagogika na Univerzitě Hradec Králové a v současné době pracuji na své diplomové práci, která se zaměřuje na oběti domácího násilí. Pro účely praktické části této diplomové práce pokládám otázky různým ženám, které mají zkušenost s domácím násilím. Rád bych se touto cestou přiblížil skutečným příběhům a souhrnné poznatky z nich získané bych posléze rád uplatnil ve zmíněné praktické části své diplomové práce. Budu velmi rád, budete-li ochotná odpovědět na mé otázky. Chtěl bych jen zdůraznit, že na veškeré mnou položené otázky neexistují tzv. správné odpovědi, a tudíž záleží jen na Vás, jak na ně odpovíte. Zároveň Vás chci ubezpečit, že celý tento dotazník je zcela anonymní. Předem děkuji za Váš čas.

Identifikační otázky

Pokud budete souhlasit, tak bych Vás nejprve poprosil o uvedení Vašeho dosaženého vzdělání, povolání a věku. (např. středoškolské s maturitou, státní úřednice)

I. blok otázek – DVO I

PŘÍČINY VZNIKU

- Jaký jste měla/máte vztah se svými rodiči? Jak vzpomínáte na dětství?
- Čím Vás zaujal Váš partner?
- Po jaké době jste si všimla změn v partnerském vztahu?
- Jakou dáváte příčinu vzniku domácímu násilí?
- V jaký moment jste si uvědomila, že jste se stala obětí domácího násilí?

II. blok otázek – DVO 2

VYHLEDÁNÍ POMOCI

- Jak se u Vás projevovalo domácí násilí a jak dlouho jste byla obětí?
- Kdy a jakou jste vyhledala pomoc? Komu jste se svěřila jako první?
- Co zapříčinilo rozhodnutí odejít od násilného partnera? Jak na celou situaci reagovala Vaše rodina?

III. blok otázek – DVO 3

ZVLÁDÁNÍ EMOCÍ

- Jak jste se s násilím vyrovnávala? Co Vám při tom nejvíce pomohlo?
- Jak se dnes u Vás projevuje tato negativní partnerská zkušenost?

IV. blok otázek – DVO 4

POVĚDOMÍ O MOŽNOSTECH POMOCI

- Od koho jste se dozvěděla o existenci a činnosti intervenčních center?
- Jak vystupovala Policie ČR v rámci Vašeho případu? Jak hodnotíte přístup Policie ČR k Vaší osobě?
- Došlo ze strany příslušníků Policie ČR k vykazání Vašeho partnera ze společného obydlí? Cítila jste se poté bezpečněji?

Závěr

Toto byla moje úplně poslední otázka. Ještě jednou bych Vám chtěl moc poděkovat za Vaše upřímné odpovědi a za to, že jste si na mě udělala čas. Mějte se hezky. Na shledanou.

Příloha B: Přepis rozhovoru

Přepis rozhovoru s Alenou

Výzkumník: Dobrý den, jmenuji se Ondřej Valena, jsem studentem oboru Sociální pedagogika na Univerzitě Hradec Králové a v současné době pracuji na své diplomové práci, která se zaměřuje na oběti domácího násilí. Pro účely praktické části této diplomové práce pokládám otázky různým ženám, které mají zkušenost s domácím násilím. Rád bych se touto cestou přiblížil skutečným příběhům a souhrnné poznatky z nich získané bych posléze rád uplatnil ve zmíněné praktické části své diplomové práce. Budu velmi rád, budete-li ochotná odpovědět na mé otázky. Chtěl bych jen zdůraznit, že na veškeré mnou položené otázky neexistují tzv. správné odpovědi, a tudíž záleží jen na Vás, jak na ně odpovíte. Zároveň Vás chci ubezpečit, že celý tento dotazník je zcela anonymní. Předem děkuji za Váš čas. Máte nějaké otázky?

Informant: Ne, nemám.

Výzkumník: Pokud budete souhlasit, tak bych Vás nejprve poprosil o uvedení Vašeho dosaženého vzdělání, povolání a věku. Např. středoškolské s maturitou, státní úřednice.

Informant: Mám středoškolské vzdělání s maturitou, obor podnikání a služby a je mi 45 let. Pracovala jsem po škole šest let na Okresním soudu v Hradci Králové jako zapisovatelka. Po mateřské jsem šáhla práci poblíž a nastoupila jsem pracovat jako pečovatelka do domu s pečovatelskou službou, kde mojí klientelou jsou senioři.

Výzkumník: Jaký jste měla a aktuálně máte vztah se svými rodiči? Jak vzpomínáte na dětství?

Informant: S mojí mamkou jsem měla a mám moc hezký vztah dodnes. Vše jsme si říkaly a byly spíše jako sestry. S otcem vztah nebyl tak hezký, urážel moji mamku, stále na ni křičel, a i fyzicky ji napadl a mamku podváděl. Za to jsem ho neměla moc ráda, i když vím, že on nás svým způsobem měl rád. Vždy nám z hospody přinesl naši oblíbenou čokoládu, ale byl nervák.

Výzkumník: Čím Vás zaujal Váš partner?

Informant: Můj dnes již bývalý manžel mě tehdy zaujal asi svou vytrvalostí zájmu o mou osobu, dojížděl a psal mi dopisy cca půl roku. Byl pozorný a milý, posléze mě imponovalo to, že jakožto chlap pomůže v domácnosti a i uvaří.

Výzkumník: Po jaké době jste si všimla změn v partnerském vztahu?

Informant: Vztah byl celkem spokojený s běžnými problémy, které jsme zvládali. Zvládli jsme i překonat nemanželské dítě, o kterém jsem se dozvěděla asi měsíc po narození naší prvorozené dcery, když nemanželská dcera byla pouze o půl roku starší.

Výzkumník: Kdy tedy došlo ke zlomu ve Vašem vztahu?

Informant: K přelomu a zhoršení našeho vztahu bych viděla dobu, kdy jsem nastoupila po druhé mateřské do současného zaměstnání pečovatelky.

Výzkumník: Jakou dáváte příčinu vzniku domácímu násilí?

Informant: Manžel začal žárlit na kolektiv v zaměstnání, který je výhradně ženský, ale měla jsem kamarádky, se kterými jsem sdílela jejich názory, což byl problém. Problémem bylo, když jsem chtěla s nimi někam zajít, být na kafe. Do toho všeho manžel kamarádů moc neměl a denně pil pivo a věřil svým představám a urážel mě. Posléze mi docházelo, že manžel nejspíš trpí žárliveckou a kverulanskou paranoiou, ale nemínil nikam docházet a nepřiznával si to s tím, že on nikam chodit nepotřebuje, že on vše ví nejlépe, a nepotřebuje vymývat mozek jako já.

Výzkumník: V jaký moment jste si uvědomila, že jste se stala obětí domácího násilí?

Informant: Toto jsem si uvědomila až velice pozdě, až když jsem se svěřila jiné osobě, která mi otevřela oči a sdělila mi, že toto není normální a že jeví příznaky psychického týrání. Avšak i tak jsem manžela omlouvala, že není špatný, že nás má rád, jen potřebuje pomoc. Že se takto chová jen, když se více napije.

Výzkumník: Jak se u Vás projevovalo domácí násilí a jak dlouho jste byla obětí?

Informant: U nás se domácí násilí projevovalo spíše po psychické stránce, urážka, nadávkami, obvinování a bylo jedno zda u toho jsou děti, nebo ne. Když jsem něco měla udělat, tak jsem přemýšlela, aby to bylo dobře, ale většinou to mělo být naopak, než jsem to provedla. I děti jsem upozorňovala, že přijde táta, aby udělaly to či ono, aby táta nenadával. K fyzickému násilí došlo až asi rok před rozvodem. Chtěla jsem, aby manžel odešel z domu, protože mladší dcera psychicky trpěla našimi hádkami, což on odmítal a jen se smál, že nám udělá ze života peklo, že nám nedá peníze a různé výhrůžky. Postrkovali jsme se pak i víc a mladší dcera poté už volala policii. V návaznosti na to nevolala pouze ona, ale i mladá holčička ze sousedství, když slyšela, co se u nás děje.

Výzkumník: Kdy a jakou jste vyhledala pomoc? Komu jste se svěřila jako první?

Informant: Pomoc jsem vyhledala po rozhovoru s kamarádkou, resp. svojí ředitelkou, která mi dala číslo na příslušný městský OSPOD, a intervenční centrum asi do Hradce Králové, kam jsem si jeden večer, když jsem nevěděla jak dál, i volala a svěřila se jim co se u nás doma děje. Posléze když u nás byla přivolána policie poprvé, tak tím, že v domácnosti byla nezletilá dcera, toto bylo hlášeno na OSPOD, kam dcera i já jsme musely docházet. Jako prvnímu jsem se tehdy asi svěřila své kamarádce, která o mně věděla vše a věděla vždy o všem co se u nás dělo. Ale já se manžela i tak stále zastávala a omlouvala ho.

Výzkumník: Co zapříčinilo rozhodnutí odejít od násilného partnera? Jak na celou situaci reagovala Vaše rodina?

Informant: Hlavním důvodem ukončení vztahu byl špatný psychický stav mé mladší dcery a doporučení sociálky, že otec by měl odejít ze společné domácnosti, protože jinak může dojít k tomu, že mi dceru odeberou. Otec byl taky přizván na sociálku, ale nechápal, proč by měl odejít, že dcera je prý v pořádku a nic jí není. Děti byly rády, že otec odešel, když dceři to částečně bylo líto, dávala si to za vinu s tím, že má tak nějak otce sice ráda, ale že ho doma nechce. Dnes jsou obě dcery klidnější, občas se s otcem vidí, ale velmi málo, tak 1x za měsíc, ale domu by ho zpět nechtěly.

Výzkumník: Jak jste se s násilím vyrovnávala? Co Vám při tom nejvíce pomohlo?

Informant: Nejvíce mi asi pomohlo o tom mluvit, když jsem docházela na doporučení sociálky k psychoterapeutce, protože já jsem situaci doma více tajila a omlouvala manžela a snažila se mu pomoc. Psychoterapeutka mi vysvětlila, že rozhodnutí bylo správné, že by ke změně nedošlo, nebo jen na chvíli. Protože jsem stále pochybovala o svém rozhodnutí, zda bylo správné, jestli nebyl i tak ten pravý, protože mi pomáhal doma a uvařil, ale poté to zas dokázal obrátit proti mně, že nic nedělám, nebo že jsem stále jen v kuchyni a venku mu nikdo nepomůže. Pak když jsem dělala práci venku, tak mi bylo zase vyčteno, že se jen předvádím, aby lidé viděli, že něco dělám, a tak to bylo vlastně se vším.

Výzkumník: Jak se dnes u Vás projevuje tato negativní partnerská zkušenost?

Informant: Spíše je to strach ze zklamání, nedůvěra, výčitky, obviňování, že kdybych nedělala vše špatně, že by to takto nedopadlo, a jestli vůbec bývalý manžel nebyl ten nejlepší pro mě.

Výzkumník: Od koho jste se dozvěděla o existenci a činnosti intervenčních center?

Informant: O intervenčním centru jsem se dozvěděla, myslím, přes moji ředitelku a OSPOD.

Výzkumník: Jak vystupovala Policie ČR v rámci Vašeho případu? Jak hodnotíte přístup Policie ČR k Vaší osobě?

Informant: V prvním případě spíše trochu negativně, protože došlo pouze k urážkám, slovnímu napadání. Sice manžela odvezli na záchytku do HK, ale tam ho nehospitalizovali, protože když ho tam dovezli, tak neměl dost promile a propustili ho a on zas přijel autobusem domu. Starší dcera ho pustila domů, protože jí ho bylo líto, že promokl v Hradci Králové a byla mu zima a chtěl se vykoupat.

Výzkumník: A ve druhém případě?

Informant: V druhém případě byla přivolána policie mladší dcerou a sousedkou, byli více ráznější, manžel jim také utekl oknem a schovával se, protože už věděl, co ho čeká. Vyhrožoval mi, protože jsem na něj znovu zavolala policii.

Výzkumník: Došlo ze strany příslušníků Policie ČR k vykázání Vašeho partnera ze společného obydlí? Cítila jste se poté bezpečněji?

Informant: Ano, v druhém případě došlo k vykázání, kdy si manžel měl sbalit nejnnutnější věci a měl odejít ke své matce. Tam ho sice vezli, ale nedoprovodili ho až k matce, pouze na kraj ulice, a tak se vrátil ještě nejspíš v noci domu, ale přespal v místnosti mimo dům, asi v klubovně, kde vystřízlivěl a ráno se opět domáhal domů, kam jsem ho pustila, protože jsem věděla, že po vystřízlivění neublíží, maximálně pouze nadával. A tak to bylo stále dokola, než jsme se rozvedli.

Výzkumník: Jak k rozvodu přistupoval Váš bývalý manžel?

Informant: Manžel ho nedovedl skousnout, stále mě chtěl zpět, psal SMS a posílal srdceryvné písňe, jak je sám a má nás ráda a já si stále vše vyčítala. Ještě půl roku po rozvodu, kdy mi volal a já byla zrovna před krámem a bavila se tam s klukem, asi o 15 let mladším, který mi opravoval auto, zaslechl v telefonu hlas a ptal se, zda tam s někým jsem. Odpověděla jsem, že jsem před krámem a povídám si. Netrvalo dlouho a on tam přijel na kole a osočoval mě tam, že z něj dělám debila.

Výzkumník: Toto byla moje úplně poslední otázka. Ještě jednou bych Vám chtěl moc poděkovat za Vaše upřímné odpovědi a za to, že jste si na mě udělala čas. Mějte se hezky. Na shledanou.